

UNIVERZITA KARLOVA
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA ANDRAGOGIKY A PERSONÁLNÍHO ŘÍZENÍ

Denisa Krhovská

Ageismus v české společnosti

**Stereotypy a předsudky o stáří a schopnostech seniorů v názoru posuzujících
zástupců generací X, Y a Z**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Praha 2019

Vedoucí práce:

doc. PhDr. Tibor Vojtko, Ph.D.

Prohlašuji, že tuto bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně, že v ní řádně cituji všechny použité prameny a literaturu a že tato práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

.....

Datum

.....

Podpis autorky

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu své bakalářské práce doc. PhDr. Tiboru Vojtkovi, Ph.D. za jeho ochotu, trpělivost a cenné rady. Dále bych chtěla poděkovat RNDr. Tereze Bártlové Ph.D., za odborné rady a pomoc týkající se zpracování empirického šetření. Poděkování dále patří jednotlivým společnostem, jež mně umožnily distribuovat dotazníky zaměstnancům a všem respondentům za jejich účast na empirickém šetření.

Abstrakt

Cílem bakalářské práce je porovnat rozdíly ve vnímání vybraných aspektů spojených se starším věkem (hodnocení staršího věku a stáří, pracovní uplatnění seniorů, schopností seniorů) u reprezentantů generací X, Y a Z. V bakalářské práci je nastíněna demografická situace stárnutí v České republice a potenciální fyzické, psychické a sociální změny ve stáří. Práce se dále zabývá ageismem, jeho zdroji a projevy a také ageismem na trhu práce. V práci jsou představeny i negativní stereotypy o stáří a seniorech. Pozornost je věnována charakteristice jednotlivých generací. Kvantitativní šetření je realizováno formou dotazníků, které byly rozdány reprezentantům jednotlivých generací. Respondenti byli vybíráni podle věku, na základě jejich příslušnosti k dané generaci. Cílem šetření je identifikovat potenciální rozdíly ve vnímání stereotypů a předsudků o seniorech u reprezentantů generací X, Y a Z. Dílčím cílem je zjistit, jak jednotliví reprezentanti výše zmiňovaných generací vnímají stáří, ať už obecné či stáří vlastní. Sběr dat byl prováděn ve vybraných městech a obcích.

Klíčová slova

ageismus, stáří, senior, stereotypy, předsudky, generace, generace X, generace Y, generace Z

Abstract

The aim of this bachelor thesis is to compare the differences in perception of selected aspects related to the older age (older age and old age evaluation, the employment of seniors, the ability of seniors) in X, Y and Z generations. The bachelor thesis outlines the demographic situation of aging in the Czech Republic and the potential physical, psychological, and social changes in old age. The thesis also deals with ageism, its sources and implications as well as ageism in the labor market. The thesis presents important stereotypes about old age and seniors. Attention is paid to the characteristics of each generation. The quantitative survey is carried out in the form of questionnaires, which were distributed to representatives of the individual generations. Respondents were selected by age, based on their respective generation. The aim of the survey is to identify potential differences in the perception of stereotypes and prejudices about seniors in X, Y, and Z generations. A partial objective of the empirical survey is to find out how individual representatives of each generation perceive old age, whether general or their own. Data collection was performed in selected cities and municipalities.

Keywords

ageism, old age, senior, stereotypes, prejudices, generations, generation X, generation Y, generation Z

Obsah

0 Úvod.....	9
1 Stáří a stárnutí	11
1.1 Demografická situace stárnutí v České republice	11
1.2. Vymezení pojmu senior, stáří a stárnutí.....	13
1.2.1. Stáří.....	13
1.2.2 Stárnutí	15
1.2.3 Senior.....	16
1.3 Fyzické, psychické a sociální změny ve stáří.....	17
1.3.1 Fyzické změny.....	17
1.3.2 Psychické změny	19
1.3.3 Sociální změny	20
2 Ageismus	23
2.1 Vymezení ageismu	23
2.2 Zdroje ageismu.....	25
2.3 Projevy ageismu	27
2.4 Ageismus na trhu práce.....	29
3 Předsudky a stereotypy o stáří	33
3.1 Vymezení pojmů	33
3.1.1 Stereotyp.....	33
3.1.2 Předsudek	34
3.2 Negativní stereotypy o stáří	35
3.2.1 Nemoc.....	35
3.2.2 Deprese	35
3.2.3 Ošklivost.....	35
3.2.4 Duševní choroba.....	36
3.2.5 Pokles duševních schopností	36
3.2.6 Impotence	36
3.2.7 Zbytečnost	36
3.2.8 Chudoba.....	37
3.2.9 Izolace.....	37
3.2.10 Politická moc	37

4 Generace X, Y a Z	38
4.1 Generace X.....	38
4.2 Generace Y.....	39
4.3 Generace Z.....	40
5 Empirické šetření: Rozdíly ve vnímání stereotypů a předsudků o seniorech u reprezentantů generací X, Y a Z.....	42
5.1 Cíle empirického šetření	42
5.2 Metodika empirického šetření.....	42
5.2.1 Charakteristika výběrového souboru.....	43
5.2.2 Stanovení hypotéz	43
5.2.3 Testování dat	44
5.3 Výsledky šetření a interpretace dat	44
5.3.1 Výsledky deskriptivní statistiky	44
5.3.2 Výsledky induktivní statistiky.....	51
5.4 Diskuse.....	54
5.4.1 Diskuse metod šetření.....	54
5.4.2 Souhrn šetření a diskuse s literaturou.....	55
5.5 Shrnutí	58
6 Závěr	60
7 Soupis bibliografických citací	62
8 Přílohy.....	75

Seznam zkratk

ČSÚ – Český statistický úřad

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

0 Úvod

V dnešní době je demografické stárnutí společnosti chápáno jako jedna z nejzávažnějších a nejdiskutovanějších otázek ve společnosti. Slova jako stáří, stárnutí a senior jsou proto dnes častěji viditelnější. Vzhledem k tomu, že někteří autoři mluví o stárnutí jako o procesu, který trvá celý život a na něj je třeba se také celý život připravovat, je důležité mít povědomí o tom, na jaké fyzické, psychické a sociální změny se průběžně připravovat.

Druhá kapitola představí ageismus jako celek. Ač se může zdát vymezení tohoto pojmu jednoduché, není tomu tak a první část kapitoly se detailněji bude věnovat tomu, kdy ageismus vznikl, jak se k němu staví jednotliví autoři a také tomu, jak se liší od věkové diskriminace. Pozornost bude soustředěna i na zdroje ageismu, jež jsou považovány za velmi podstatné. Vzhledem k zaměření práce bude konec druhé kapitoly zaměřen na ageismus na trhu práce.

Stereotypy a předsudky o seniorech, které jsou si s ageismem velmi blízké, budou obsahem třetí kapitoly. Vzhledem ke stárnutí společnosti a také pro její příznivou atmosféru, je potřeba si uvědomit, že stárnutí nemusí být nutně problémem a že ne každý senior je stejný. V kapitole budou zmíněny negativní stereotypy o seniorech na základě odborné literatury.

Empirické šetření této práce bude zaměřeno na předsudky o seniorech z pohledu jednotlivých generací X, Y a Z. To je důvodem, proč se čtvrtá kapitola práce bude zaměřovat na stručnou charakteristiku každé z nich. Je nutno poznamenat, že každý odborný pramen vymezuje začátek a konec generace jinak. Z pohledu jejich charakteristik se ale nijak zásadně neliší.

Jak je zmíněno výše, empirické šetření je zaměřeno na stereotypy a předsudky o seniorech z pohledu generací X, Y a Z. Práce bude zjišťovat, zda se mezi jednotlivými respondenty z hlediska jejich příslušnosti ke generaci vyskytují rozdíly ve vnímání předsudků o seniorech. Dále se zaměří na to, zda se generace liší ve vnímání staří, ať už vlastního či staří obecného.

Z pohledu dnešní české společnosti, kdy se velmi výrazně řeší problémy jako rasismus, sexismus, genderová vyrovnanost nebo i diskriminace na základě náboženského vyznání či politického přesvědčení, lze usuzovat, že za nedlouhou dobu i ageismus zaujme podobné místo ve společnosti. Je totiž všeobecně známo, že ne všichni občani ČR tuší, co ageismus je a jak se projevuje. A abychom mohli žít ve společnosti, kde nebude těžké být starý a stárnout, je podnětné se v rámci této problematiky vzdělávat a dokázat o ni mluvit.

Ageismu se v České republice v posledních letech začíná věnovat stále větší pozornost. Z českých autorů zabývajících se ageismem lze zmínit například Vidovičovou Lucii, Tošnerovou Tamaru a Haškovcovou Helenu. V zahraničí je možno hovořit o autorech jako Palmore Edgar či Butler Ned. Na místě je vhodné uvést i Karla Hnilicu, jehož dílo bylo velmi přínosné pro kapitulu o stereotypch. K deskripci celkového stavu stárnutí společnosti a toho, kam se bude v budoucnu ubírat, byly velmi nápomocné dokumenty z Českého statistického úřadu. Informace k popisu jednotlivých generací byly převzaty převážně z internetových zdrojů.

1 Stáří a stárnutí

„Stárnutí je jednosměrný proces z minulosti do budoucnosti stejně tak, jako by letěl šíp“ (Koukolík, 2014, s. 12). V západní společnosti se bohužel stárnutí nechápe jako etapa zralosti a moudrosti, ale spíše jako etapa úpadku, chřadnutí a postupné ztráty schopností (Bužgová a Klechová, 2011, s. 397). Lidé si nepřejí, aby se o stáří hovořilo a nepřejí si být staří. I když si někteří myslí, že se jich stárnutí a stáří netýká, tak je opak pravdou – stárne totiž úplně každý (Haškovcová, 2010, s. 9).

V této kapitole bude nastíněna demografická situace stárnutí v České republice, budou vymezeny základní pojmy a pozornost bude zaměřena i na fyzické, psychické a sociální změny ve stáří.

1.1 Demografická situace stárnutí v České republice

„Demografie se zabývá reprodukcí lidských populací; studuje podmínky, které ji ovlivňují, a hledá pravidelnosti, kterými se proces demografické reprodukce řídí“ (Kalvach, 2004, s. 50).

Velký fenomén současné společnosti je stárnutí populace. Ve společnosti se neustále stupňuje podíl seniorů, klesá podíl dětí a mládeže a stoupá průměrný věk (Sak, Kolesárová, 2012, s. 86). Stárnutí společnosti se netýká pouze České republiky, jde se o celosvětový trend. Evropa je v mnoha publikacích označována jako šedý kontinent. Do států, které mají největší počet seniorů, můžeme zařadit Japonsko – 31 %, Řecko a Švýcarsko – 28 %, severní Ameriku – 23 %, východní Asii – 17 %, Latinskou Ameriku – 12 % a jižní Asii – 10 %. Na většině místech světa se u novorozence očekává, že se dožije vyššího věku než jeho rodiče či prarodiče. Několik desítek let zpátky se dalo považovat za úspěch, když se jedinec dožil sta a více let. Zatímco v roce 2000 bylo na světě 167 000 stoletých lidí, v roce 2050 se má počet lidí v této skupině zvýšit na 3,3 milionu (Timonen, 2008, s. 13). Hlavní příčiny stárnutí lze nalézt v neustále se zvyšující prodlužování střední délky života (zvyšující se naděje dožití) a nízkou úhrnnou plodností (Evropská komise, 1999, s. 7). V roce 1900 žili lidé v průměru 30 let, dnes se dožívají 67 let. Podle některých odborníků lidstvo dostane do fáze, kdy se zvyšování zastaví, kdežto jiní konstatují, že bude neustále stoupat (Loužek, 2014, s. 80). Jak už bylo zmíněno výše, další příčinou stárnutí společnosti, je nízká úhrnná plodnost. I když se v posledních letech neustále zvyšuje, tak v dlouhodobém pohledu nezajišťuje prostou reprodukci populace. Aby taková reprodukce byla možná, musela by být plodnost minimálně 2,1 dítěte na ženu. Taková míra byla v České republice naposled v roce 1980 (ČSÚ, 2016, nestránkováno). V roce 2018 byla míra plodnosti 1,69 dítěte na ženu. Dle střední varianty Projekce

České republiky bude míra plodnosti v roce 2050 1,74 dítěte na ženu a průměrný věk matky při narození dítěte 30,6 let, což je o 0,5 let více než v roce 2018 (ČSÚ, 2018a, s. 2). Další příčinu stárnutí populace lze nalézt ve vývoji medicíny, s tím související větší záchranu lidských životů a dále pak ve snižující se úmrtnosti v důsledku lepší zdravotní péče (Malíková, 2011, s. 26). Stárnutí obyvatel je samozřejmě pozitivní z hlediska dožívání se vyššího věku než předchozí generace. Nese s sebou ale i potřebu se problémem zabývat a přizpůsobit se mu v důsledku zestárnutí obyvatel poválečného období (Malíková, 2011, s. 26). O problému by měly vědět nejenom vlády, ale i veřejnost, protože jediné tak se společnost dokáže připravit na přicházející změny a využít jejich přínosů (Loužek, 2014, s. 80).

Na základě Projekce obyvatelstva Českého statistického úřadu se bude v následujících desetiletích zvyšovat počet obyvatel ve věku 65 a více let. Aktuálně se intenzita meziročního růstu pohybuje okolo 3 %, na konci padesátých let tohoto století by se ale měla úplně zastavit. V roce 2059 by měl počet obyvatel nad 65 let dosahovat 3,205 milionu, což je o 1,164 milionu více než byl na začátku projekce v roce 2018 (ČSÚ, 2018a, s. 11). Na začátku roku 2018 dosahovalo v České republice obyvatelstvo ve věku 65 a více let 2,040 milionů. Tato skupina tehdy tvořila asi 19,2 % celého obyvatelstva. Po roce 2005 se začala početně zvětšovat celá skupina seniorů z důvodu přesunu silné generace osob narozených v době 2. světové války a v prvních letech po jejím skončení do seniorského věku. V období let 2005 až 2017 se podíl obyvatelstva v této skupině zvýšil o 5,2 procentních bodů. V absolutních číslech se skupina rozrostla téměř o 606 tisíc osob. Počet obyvatel nad 65 let by se měl každoročně zvyšovat až do roku 2058 včetně. Nejrychlejší růst se očekává v letech 2018–2021, jenž souvisí s přechodem silných ročníků z 50. let 20. století do kategorie obyvatel nad 65 let a dále v období 2038–2044 a to v souvislosti s přesunem generací narozených v letech 1973–1979 přes hranici 65 let (Štyglerová, 2019, s. 24). Osob ve věku nad 85 let by mělo být podle ČSÚ v roce 2030 půl milionu. V roce 2007 tato skupina čítala 124 937 osob (Malíková, 2011, s. 26–27). Raška (2013, nestránkováno) taktéž uvádí, že v roce 2050 budou lidé ve věku nad 80 let velkou částí seniorské populace. Konkrétně 17,4 % na Slovensku, 44,1 % v Německu, ve Švédsku 31,4 % a v České republice 33,9 %.

Podle prognóz demografů a OSN je pravděpodobné, že v polovině 21. století bude naše republika společně s Řeckem a Itálií zemí s nejvyšším podílem seniorů. V tomto případě hraje velkou roli i nízká porodnost „dětí poválečných dětí“, u kterých můžeme pozorovat pozdější uzavření

manželství, vyšší věk rodičů při narození prvních dětí, a i nižší počet dětí v rodině (Kalvach, 2004, s. 52).

Věková struktura je v České republice značně nepravidelná. Střídají se populačně silné a slabé generace. Struktura je označována jako regresivní a je charakterizována nízkou úrovní plodnosti, snižováním úmrtnosti a s tím spojeným zvyšováním počtu osob starých a snižováním počtu osob mladých a dětí (Sak, Kolesárová, 2012, s. 86). K velkým změnám bude ale také docházet i uvnitř věkové skupiny osob nad 65 let. Zde bude věková struktura v padesátých letech 20. století velmi nepravidelná, hlavně z důvodu přítomnosti velice silných ročníků narozených v sedmdesátých letech 20. století. Na přelomu čtyřicátých a padesátých let můžeme předpokládat vyšší počet obyvatel ve věku 70–74 let než ve věku 65–69 let. Zde se tedy podaří porušit velmi dlouho platné pravidlo, že počet obyvatel seniorského věku dosahuje maxima v nejmladší věkové skupině 65–69 let (ČSÚ, 2018a, s. 12).

V posledních dvaceti letech dochází v České republice k neustálému zvyšování naděje dožití. Mezi roky 1996 a 2016 se zvýšila střední délka života u žen o 4,8 roku a u mužů o 5,8 roku. Pokud ale srovnáme léta 1966 a 1986, naděje dožití vzrostla pouze o 0,9 roku u žen a 0,2 roku u mužů (Němečková, 2018, s. 23). Z Projekce obyvatelstva, kterou vydal Český statistický úřad v roce 2018, se lze dočíst, že v současné době se v České republice dožije živě narozené děvče 82,0 roku a živě narozený chlapec 76,2 roku (ČSÚ, 2018a, s. 4). Projekce také uvádí, že do roku 2050 se předpokládá růst naděje dožití u žen o 4,7 let na 86,7 let a u mužů o 6,2 na 82,1. Do konce 20. století by se měla naděje dožití u mužů zvýšit na 87,7 let, u žen pak na 91,2 let (ČSÚ, 2018a, s. 17).

1.2. Vymezení pojmu senior, stáří a stárnutí

Obsahem této podkapitoly bude podrobné vymezení jednotlivých pojmů, které jsou podstatné pro další pochopení problematiky.

1.2.1. Stáří

Stáří není homogenní jev, a proto přesně nemůžeme vymezit jeho začátek jasným a jednoznačným způsobem (Tomczyk, 2015, s. 24). Většina odborných pramenů se ale shoduje v tom, že začíná 65. rokem života a je poslední a nejdelší etapou lidského života (Holmerová, 2017b, s. 72). Dnešní společnost stáří stále stereotypizuje jako chudé, nezajímavé, nemohoucí, choré, šedé, asexuální a obecně politováníhodné (Holmerová, 2017a, s. 314). Nelze jej chápat bez kontextu celého

životního cyklu, všech prožitých etap. To, jakým způsobem prožíváme dětství, mládí a dospělost, výrazným způsobem ovlivňuje kvalitu života ve stáří (Sak, 2012, s. 11).

Pohled na stáří se může v různých kulturách lišit. Například podle japonské filozofie je stáří nejdůležitější etapou lidského života, protože člověk začíná v této fázi přetvářet svět k lepšímu (Pokorná, 2010, s. 70). V naší kultuře je postoj ke stáří velmi ambivalentní. Děti jsou vychovávány k úctě ke starým lidem, ale zároveň bývají poučovány o starém člověku jako o velké zátěži a neproduktivním článku společnosti (tamtéž, s 71).

V odborné literatuře můžeme najít mnoho definic pojmu stáří. Čevela, Kalvach a Čeledová (2012, s. 17–18) pojednávají o stáří jako o pozdní fázi života, která má své charakteristiky v oblasti fenotypu, funkčního stavu, biopsychických parametrů, sociálních rolí, společensko-ekonomického postavení, věku a neděje dalšího dožití. Pichaud (1998, s. 82) uvádí, že stáří je období, kdy se mění způsob života a člověk pozvolna přechází do etapy stáří a stárnutí. Hovoří taky o několika meznících, kdy si člověk stárnutí uvědomí nejvíce – syndrom prázdného hnízda, zhoršení zdravotního stavu a ekonomické situace, úmrtí vrstevníka atp. Podle Čevely, Kalvacha a Čeledové (2012, s. 19) je stáří „obecné označení pozdních fází ontogeneze. Jde o poslední vývojovou etapu, která uzavírá, završuje, lidský život.“

Nejobecnější charakteristika rozlišuje stáří na chronologické, biologické a sociální (Mühlpachr, 2004, s. 19–20). Chronologické stáří, také označováno jako stáří kalendářní, se odvíjí od data narození. Tento typ stáří sice poskytuje praktické a jednoznačné údaje o daném jedinci, ale neodráží jeho skutečný funkční stav. Pokud se totiž srovná několik jedinců stejného chronologického věku, zjistíme, že se tito jedinci podstatně odlišují. Začátek chronologického stáří můžeme datovat od 65 let (Wernerová, Zvoníková, 2016, s. 69). Biologické stáří je na druhou stranu definováno jako stupeň opotřebování organismu (Tomczyk, 2015, s. 24). Je dáno způsobem života, přítomností chorob nebo úrazů a působením zevního prostředí (Hrozenková a Dvořáčková, 2013, s. 13). Vnější obrazem biologického stáří je tedy pokles výkonnosti, míra funkčního zdraví nebo fenotyp stáří – změny postavy, vlasů, pokožky atp. (Čevela, Kalvach a Čeledová, 2012, s. 25). Sociální stáří zahrnuje změny člověka v jeho životních rolích, potřebách, životního stylu a ekonomickém zajištění (Wernerová, Zvoníková, 2016, s. 69). Jedná se o „vytlačení či vystoupení ze světa mládí“, mladých schopností, zájmů, povinností a aspirací. Za jeho počátek můžeme považovat odchod do důchodu nebo věk vzniku nároku na starobní důchod (Čevela, Kalvach a Čeledová, 2012, s. 26).

1.2.2 Stárnutí

Stárnutí můžeme naopak vymezit jako „proces, který je charakterizován postupným vyhasínáním funkcí organismu. Bývá značně variabilní a je ovlivňován řadou biologicko-psychosociálních aspektů“ (Weiss, 2010, s. 257). Podle Pacovského (1990, s. 30) můžeme stárnutí charakterizovat jako přechodnou vývojovou etapu mezi dospělostí a stářím. Vágnerová (2007, s. 299) definuje stárnutí jako biologický jev, který nelze zastavit. Proces stárnutí má nerovnoměrný průběh a ovlivňuje jej velké množství faktorů (Čeledová et al., 2017, s. 52). Stárnutí přináší jak změny sociální, tak také změny psychického a somatického stavu. Podle další definice lze stárnutí chápat jako proces, který začíná už při narození a pokračuje až do smrti a je sérií změn, která se specificky projevuje na těle i na duši (Wernerová, Zvoníková, 2016, s. 69). Čevela (2012, s. 20) uvádí, že organismus se v této fázi dostává za svůj zenit a zhoršuje se tak funkční zdraví, výkonnost a odolnost k zátěži. Stuart-Hamilton (1999, s. 19–21) konstatuje, že nejběžnějším měřítkem stárnutí je chronologický (kalendářní) věk, avšak nemůže být považován za spolehlivý ukazatel životního stavu člověka. Dalším ukazatelem může být sociální věk, jež se týká společenského očekávání chování v určitém věku. Předpokládá se, že se budou lidé, kteří překročili hranici šedesáti let, chovat umírněně, usedle a klidně. Z toho důvodu se také nelze divit tomu, že se většinou za znak začátku stáří považuje odchod do důchodu. Pro většinu lidí stáří znamená změnu sociálního statusu. Věk, kdy k této změně dochází se u jednotlivých společností různí. Mnoho gerontologů považuje věk mezi šedesáti a šedesáti pěti lety za počátek této změny. Podle Stuarda- Hamiltona (1999, s. 20) nelze určit konkrétní okamžik, ve kterém člověk zestárne, ale připouští, že většina lidí má v tomto období určité příznaky stárnutí. Příznaky stárnutí mohou být jak tělesné, tak duševní a je možno je posuzovat měřítky biologického věku. Biologický věk můžeme vysvětlovat jako „věk hodnocený biologickými parametry a/nebo psychického rozvoje, zrání a involuce, opotřebování. Souhrnně se používá k výkonovému či jen pocitovému vyjádření shody či rozporu stavu konkrétního člověka s obvyklým stavem lidí daného věku“ (Čeledová, Kalvach a Čevela, 2016, s. 15). Stuart-Hamilton (1999, s. 20–21) také zmiňuje možné rozdělení lidí nad 65 let na třetí a čtvrtý věk, kdy třetí věk poukazuje na život ve stáří jako na aktivní a nezávislý, naopak čtvrtý je stáří, kdy je člověk závislý na ostatních. Kalvach (2008, s. 39–40) mluví ještě o dlouhověkosti, která je nejčastěji vymezována jako věk 90 a více let. Je možné se ale setkat i se studii, které se dlouhověkostí zabývají až od 100 let. Hovořit lze také o extrémní

dlouhověkosti, jejíž hranice začíná od 110 let. Na světě je zaznamenáno asi osmdesát takto extrémně dlouhověkých lidí s převahou žen 8:1.

1.2.3 Senior

„Senior je člověk v završující životní fázi se specifickým postavením ve společnosti“ (Holczerová a Dvořáčková, 2013, s. 21). Z výzkumů vyplývá, že podle populace v České republice se člověk stává seniorem mezi 60. a 70. rokem věku v závislosti na svých individuálních charakteristikách. (Sak, 2012, s. 25) Pojem senior však není v legislativě České republiky řádně ukotven. Dnes je obvykle používán jako synonymum pro označení starého člověka (Špatenková a Smékalová, 2015, s. 47–48). Vidovićová (2008, s. 139) konstatuje, že senior je „...novější termín a začíná se vžívat jeho chápání jako označení lidí mladších, soběstačnějších a bohatších, než jsou důchodci.“ Někteří autoři, zejména Holmerová (2017b, s. 70), se proti pojmu senior vymezují a konstatují, že by se měl používat v původním slova smyslu, a to tedy „starší než“, obdobně jako se u slova junior používá „mladší než“. Holmerová upřednostňuje před označením senior, označení starší člověk (Holmerová 2017b, s. 70). Současná společnost není zvyklá používat pojem senior v pozitivním či neutrálním slova smyslu. Dalo by se říct, že pojem senior vytlačil dříve užívaný pojem důchodce, a je tak ve společnosti užíván výhradně s příjemcem penze neboli důchodu (Špatenková a Smékalová, 2015, s. 48). I přes vymezení pojmu senior ale nelze říct, že by byla seniorská skupina homogenní. Stereotypizace je založená na představě, že všichni členové dané skupiny jsou stejní. U seniorů lze vidět naopak velkou rozmanitost, která je dána nahromaděním zážitků a zkušeností z celého života (Wija, 2018, nestránkováno). Liší se mezi sebou životním stylem, ekonomickými podmínkami, vzděláním, osobními rysy, představami o životě a dalšími okolnostmi (Čevela, Kalvach a Čeledová, 2012, s. 27). Z tohoto důvodu lze hovořit o výrazné heterogenitě potřeb seniorů (Haškovcová, 2010, s. 43).

Holmerová (2017b, s. 71) uvádí, že seniorskou populaci můžeme rozdělit následovně:

- a) Elitní senioři – v intelektuální či jiné oblasti podávají stejné nebo lepší výkony než jejich mladší kolegové
- b) Aktivní senioři – žijí aktivním životem, účastní se různých dobrovolnických a rodinných aktivit, jež vykonávají bez výraznějšího omezení
- c) Křehcí, ohrožení či závislí senioři – jejich samostatnost je ohrožena zhoršeným zdravotním stavem, jsou odkázáni na intenzivní pomoc druhých či profesionální služby

Čevela, Kalvach a Čeledová (2012, s. 29) výše zmiňované rozdělení doplňují o další skupiny:

- d) Nezávislí – zvládají běžné denní nároky, ale pokud se objeví nestandardní situace, dostávají se do problémů
- e) Závislí – potřebují podporu další osoby a podpůrné služby
- f) Zcela závislí – vyžadují trvalý dohled, často trpí syndromem demence či jsou upoutaní trvale na lůžko
- g) Umírající – vyžadují paliativní péči

1.3 Fyzické, psychické a sociální změny ve stáří

Ztráty a velké životní zvraty sice nejsou jen specifickým jevem stáří, protože téměř každý jedinec během života se ztrátou zkušenost získá, pro stáří je však charakteristické, že se ztráty a životní zvraty nahromadí, případně se vzájemně posilují a staří lidé se pak stávají slabšími a zranitelnějšími (Pichaud, 1998, s. 26). Lze tedy hovořit o fyzických, psychických a sociálních změnách.

Životní zkušenosti, genetika, nebo také prostředí, ve kterém člověk žije, ovlivňují to, jak bude každý člověk reagovat na různé situace ve svém životě (Dvořáčková, 2012, s. 12). Tedy i přes to, že každý člověk žije svým vlastním způsobem a prožívá stáří velmi individuálně, lze vymezit změny, které probíhají v období stáří, a které jsou shodné pro celou lidskou populaci (Čeledová et al., 2017, s. 52). Tyto změny se pak projevují jak v rovině tělesné a psychické, tak v rovině sociální (Dvořáčková, 2012, s. 12).

To, jak se člověk se změnami vyrovnává, je ovlivněno jeho životními zkušenostmi, osobností, výchovou, vzděláním a prostředím, ve kterém žije (Malíková, 2011, s. 18).

Cílem této kapitoly není důkladně popsat všechny změny, které probíhají ve stáří. Takové téma je velmi obsáhlé a v rámci práce tohoto typu bohužel nezpracovatelné. Jsou uvedeny pouze změny, které souvisí s tématem práce.

1.3.1 Fyzické změny

Seniorský věk s sebou často přináší polymorbiditu, tedy jev, kdy jedinec trpí více nemocemi. Ať už se jedná o nemoci páteře, kloubů, kardiovaskulárního systému nebo problémy smyslových

receptorů. V této souvislosti můžeme hovořit i o změnách vizuálních, které někdo snáší hůře, než problémy se zdravím (Janiš, 2016, s. 42). Zároveň může docházet i k tzv. řetězení nemocí, kdy jedno onemocnění vyvolává další onemocnění. Typickým příkladem je imobilita, která může být doprovázena vnikem proleženin (Mlýnková, 2011, s. 15), či taky fraktura dolní končetiny, která vede k neschopnosti pohybu (Slezáková, 2007, s. 128).

Fyzické změny jsou projevem biologického stárnutí. U každého člověka se tak projevují v jiný čas, s jinou rychlostí a v jiném obsahu (Wernerová, Zvoníková, 2016, s. 69). Typickými změnami je snižování výkonnosti, úbytek svalové hmoty, oslabení tělesných funkcí, změny termoregulace, změny činnosti smyslů a další (tamtéž).

V oblasti vzdělávání se fyzické změny projevují hlavně úbytkem energie, zhoršením odolnosti vůči nepříznivým a rušivým vlivům a také zhoršením kvality zraku a sluchu (Špatenková a Smékalová, 2015, s. 64). U zraku dochází ke ztrátě pružnosti čočky, což je důsledkem změny zrakové ostrosti. Tento nedostatek může výrazně ovlivnit nošení vhodných brýlí. Dále jsou méně pružné svaly, které řídí průměr zornice a jejichž následkem se zhoršuje vidění za šera a v noci. S vyšším věkem se také mění vnímání intenzity světla a rychlost, s jakou se lidé dokážou přizpůsobit nižší úrovni osvětlení (Petřková, Čornaničová, 2004). U sluchu následuje pomalý, ale trvalý pokles. Prvně poklesne slyšitelnost zvuků vysokých frekvencí a také dochází ke zhoršenému vnímání souhlásek (v, d, b), což ovlivňuje zhoršené vnímání mluvené řeči. Pokud senioři nejsou schopni zřetelně slyšet, může to být jedna z bariér v jejich vzdělávání (Špatenková a Smékalová, 2015, s. 64). Nejčastějším projevem zhoršujícího se sluchu je presbyakuze, neboli nedoslýchavost stárnoucích (Janiš, 2016, s. 43).

S přibývajícím věkem se zpomaluje psychomotorické tempo člověka, což se může projevat na motorické úrovni (Špatenková a Smékalová, 2015, s. 65). Svalové hmoty ubývá, dochází tedy k poklesu svalové síly. Pohyb lidí ve stáří je pomalejší, řídnu kosti, které se stávají křehčími, tedy narůstá riziko úrazů a následně možných zlomenin (Klevetová, 2017, s. 24). Prodlužuje se také reakční čas, tj. doba, která uplyne mezi působením podnětu a následnou reakcí na daný podnět. Prodloužení reakční doby je způsobeno změnami v centrálním nervovém systému (Špatenková a Smékalová, 2015, s. 65). Jarošová (2006, s. 22–24) uvádí změny následující: snižování elasticity orgánů a tkání, objevuje se atrofie a dochází k atrofii svalů, jater a kůže, zmenšuje se postava, objevují se změny na kůži, vyskytují se poruchy spánku, objevují se metabolické změny a také dochází ke změnám v oběhovém systému. Všechny změny pak mají samozřejmě vliv na chování

a vzhled člověka (Dvořáčková, 2012, s. 12). Kůže přichází o pružnost a jedinci se tvoří vrásky, vlasy začínají šedivět a řídnout. Hromadí se také kožní barvivo v určitých částí kůže, které způsobuje zhnědnutí, tzv. stařecké skvrny (Klevetová, 2017, s. 26).

Ve společnosti panuje názor, že stárnutí mužů a žen probíhá naprosto stejně. Není tomu tak. Stejně, jako skupina seniorů není homogenní (viz kapitola 3), tak ani stárnutí mužů a žen není identické. Ženy žijí déle než muži z důvodu biologických faktorů. Většinou jsou ženy odolnější ve všech věkových obdobích než muži. Je samozřejmé, že delší život neznamena zdravější život (Wija, 2018, nestránkováno). Podle nejnovějších výzkumu vědců z lékařské fakulty na Washingtonské univerzitě v St. Luis se navíc prokázalo, že mozek ženy je ve stejném věku metabolicky o tři roky mladší, než je mozek muže. Změny v metabolismu mozku můžou společnosti pomoci vysvětlit a pochopit některé rozdíly, které lze vidět mezi muži a ženami v určitém věku (Bhandari, 2019, nestránkováno).

1.3.2 Psychické změny

Vědci velmi často poukazují na souvislost mezi psychickými a fyzickými změnami. Pokud se člověk necítí fyzicky dobře, bolí jej celé tělo a je unavený, jsou takové změny negativně prožívány a mají dopad na psychický stav člověka (Malíková, 2011, s. 21).

S vyšším věkem dochází také ke změnám psychickým, zpomalují se psychické procesy, zhoršuje se paměť a pozornost (Špatenková a Smékalová, 2015, s. 65). Paměť se mění z mechanické na logickou. Lidé si s přibývajícím věkem špatně osvojují učivo, které nemá logickou strukturu. Obvykle dochází ke zhoršování paměti ve věku 70–90 let. Zhoršuje se hlavně paměť v oblasti nových informací (tzv. novopaměť), kdy si člověk obtížněji pamatuje informace, které jsou nové. Informace, které jsou staršího data (tzv. staropaměť) zůstávají nezměněné a je velmi obdivuhodné, s jakou přesností jsou pak tyto informace reprodukovány (Špatenková a Smékalová, 2015, s. 65). Problémem není to, zda si člověk něco nového osvojí, ale jakým způsobem si danou informaci osvojí. Je třeba uzpůsobit metodu cílové skupině (viz kapitola 3). Ukázalo se, že pokud si má starší člověk zapamatovat určité jméno, je jeho výkon vyšší, pokud jméno slyší a naopak nižší, pokud si jméno jen přečte (Křivohlavý, 2002, s. 142). U každého člověka je míra zhoršení paměti individuální, záleží na genetice, na aktuálním zdravotním stavu a taky na postoji k duševní činnosti. (tamtéž).

Co se týče pozornosti, zhoršuje se především její rozsah, který se zmenšuje (mluvíme o množství podnětů, na které se můžeme soustředit zároveň) a taky schopnost přenášet pozornost z jednoho podnětu na podnět druhý (Špatenková a Smékalová, 2015, s. 65).

Jedlička (1991, s. 14–15) rozděluje psychické změny následovně:

- a) Psychické změny sestupné povahy – pokles vitality, elánu, snížení pozornosti, snížení schopnosti navazovat a udržovat vztahy
- b) Psychické změny vzestupné povahy – zvýšení vytrvalosti, trpělivosti, zvýšená tolerance k druhým
- c) Psychické funkce, které se s věkem nemění – slovní zásoba, intelekt, jazykové znalosti

Bylo zkoumáno, k jakým změnám dochází v průběhu stárnutí u inteligence. Ke zkoumání byly použity klasické testy inteligence. Základem bylo rozdělení inteligence na krystalickou a fluidní. Zjistilo se, že zatímco fluidní inteligence má vrchol v mládí (zhruba v 17 letech), inteligence krystalická vrcholí v době raného stáří (60–65 let) (Křivohlavý, 2002, s. 142).

S přibývajícím věkem dochází také ke zhoršení adaptace na nové životní podmínky a situace. Ve stáří se zvětšuje tendence k dogmatismu, k odmítání nových a neověřených řešení problémů. Lidé dávají přednost rutinně a stereotypu. Není to ani tak o tom, že by člověk nechtěl, ale spíše o tom, že je pro mnohé náročnější zpracovat nové informace, pochopit jejich kontext a tím se jim přizpůsobit (Vágnerová, 2007, s. 329).

Zdravotní stav úzce souvisí se stavem psychickým. Některé změny zdravotního stavu totiž mohou vést k přiznání si určitého stupně závislosti. Většinou se jedná o funkční omezení, které se pojí se sníženou schopností vykonávat určité aktivity a ovlivňuje jak samotnou osobu, tak třeba i rodinu dotyčného (Čeledová et al., 2017, s. 52).

1.3.3 Sociální změny

Sociální změny velice úzce souvisí s odchodem do starobního důchodu. V 21. století spousta lidí věří v to, že od určitého věku budou moci přestat pracovat a užívat si volného času, který si zasloužili jejich celoživotní prací. Ne všichni se ale na odchod do důchodu musí nutně těšit. Erik H. Erikson rozdělil etapy lidského života na 8 fází, kdy v každé z nich musí jedinec vyřešit základní psychologickou krizi, jejichž obsahem jsou dva konfliktní póly. V posledním stádiu stáří je úkolem přijmout integritu nad zoufalstvím. Někteří lidé nejsou schopni tento konflikt úspěšně

vyřešit. Mohou čelit lítosti např. z nezdařeného života jejich vlastních dětí či ze života svého, z nevydařených profesních cílů, případně naopak z úspěšné kariéry, ale daní za to, co je jejich kariéra stála. Ať už to byl nedostatečný čas s rodinou nebo jejich zdraví. Jiní jsou však schopni dosáhnout silného pocitu integrity, který zahrnuje novou fázi života. Mohou se naučit novým dovednostem a praktikovat nové aktivity (Little, 2014, s. 410–411). Velmi výraznou událostí v této fázi života je úmrtí partnera. Jak už bylo zmíněno výše, se ztrátou partnera se lidé mohou vyrovnávat v jakémkoli stádiu života, pro staří je ale typické to, že se ztráty v této fázi hromadí, vzájemně se posilují a staří lidé se pak stávají zranitelnějšími. Dlouhodobý výzkum Nicholase Christakise zaměřený na to, jak ztráta dlouhodobého životního partnera ovlivňuje jeho zdraví, ukazuje, že stres ze ztráty partnera dokáže mnoha lidem způsobit selhání organismu nebo srdce. Konstatuje, že smrt z truchlení existuje a smrt partnera je obrovským rizikem pro zdraví a nebezpečím smrti pro pozůstalého vdovce či vdovu. (Hofmanová, 2019, nestránkováno) Podle jiné studie z roku 2002 mají muži oproti ženám větší tendenci se po smrti jejich manželky oženit. Stejná studie také ukazuje, že vdovy a vdovci prožívají život po smrti jejich partnera či partnerky odlišně. Ženy si užívají nově nabytou svobodu, učí se žít samy. Naproti tomu u mužů převládá pocit, že něco ztratili a není jim poskytována pravidelná péče (Little, 2014, s. 411). Ochodem do důchodu upadají kontakty se známými, výrazně se snižují finanční zdroje, dochází ke změně životního stereotypu, člověk se začíná cítit osaměle a velkou hrozbou se stává sociální izolace od společnosti a společenského dění (Maršálková a Schmeidler, 2016, s. 47). Každý člověk potřebuje udržovat kontakty se společností a jeho sociální sítí, senioři nevyjímaje. Sociální kontakty ve vyšším věku řídnu a slábnou. Přátelé a známí seniora umírají nebo jim jejich zdravotní stav nedovolí stýkat se s vrstevníky (Špatenková a Smékalová, 2015, s. 70). Není tedy divu, že v tomto období života narůstá počet seniorů, kteří nepřekračují hranice rodinného bytu a rodiny (Vágnerová, 2007, s. 350). Podle Tošnerové žije 4 % starých lidí žije v extrémní izolaci. Výzkumy se shodují na tom, že se s přibývajícím věkem opravdu snižuje společenská aktivita, počet lidí v sociální síti se ale časem ustálí a zůstává neměnný (Tošnerová, 2002, s. 9). Sociální izolace nastává v případě, kdy žije sám a neudrzuje žádné vazby s rodinou či nebo přáteli (Maršálková a Schmeidler, 2016, s. 47).

Objevuje se také postupné snižování manuální zručnosti a nastávají problémy s orientací (Dvořáčková, 2012, s. 15). Stává se, že některé sociální návyky a dovednosti stagnují, protože je daný člověk už nepotřebuje. Mohou se ale objevit návyky nové, které si senioři často musí osvojit,

jelikož je k tomu donutila určitá situace – např.: nutnost odejít z vlastního bytu do institucionálního zařízení, či do domu svých potomků (Vágnerová, 2007, s. 350). V této souvislosti má senior strach z nesoběstačnosti a z fyzické závislosti na jiných lidech. Ať už z důvodu nemoci, smyslového nebo pohybového omezení (Malíková, 2011, s. 22). Častým jevem je ale i naopak touha po pohodlí, soukromí, uzavření se do sebe samého a tím spojené přijetí nepřátelských postojů jak vůči sobě, tak vůči celé společnosti (Klevetová, 2017, s. 30).

Staří je typické snižováním množství sociálních rolí (Vágnerová, 2007, s. 354). To, s čím se senior musí vyrovnat, je změna či ztráta sociálních rolí, které se váží na stáří (např.: ztráta profesní role) (Špatenková a Smékalová, 2015, s. 70). Se ztrátou profesní role se pak můžou vázat ostatní role – role člena v různých společenstvích, role zákazníka atp. (Vágnerová, 2007, s. 355). Naopak může ale další role získat – role babičky či dědečka, či role posluchače vzdělávacího kurzu (Špatenková a Smékalová, 2015, s. 70).

Na základě těchto změn lze označit staré lidi jako mrzuté a neustále si na něco stěžující, stejně tak, jako je označuje mnoho občanů naší společnosti. Jak již bylo ale zmíněno výše – seniory nelze považovat za homogenní skupinu. Na toto téma byl na Standfordské univerzitě proveden výzkum o staří jako šťastném způsobu života, který tento stereotyp vyvrací. Psycholožka z tamní univerzity tvrdí, že čím jsou lidé starší, tím se stávají šťastnějšími. Pokud je člověk ve stáří mrzutý, byl podle ní mrzutý už jako mladík. Toto tvrzení podložila na výsledcích desetileté studie, která čítala 180 respondentů. Závěrem konstatovala, že mladí lidé se stresují kvůli kariéře a vztahům, kdežto lidé staří se soustředí na činnosti, které považují za důležité z hlediska času, jež jim zůstává (Gorlick, 2010, nestránkováno).

2 Ageismus

Pro většinu společností ve světě je určující věk a pohlaví k tomu, aby určitým způsobem zařazovaly a hodnotily své členy. Tak, jako se v 19. století stal rasismus a v minulém století sexismus obrovským problémem naší společnosti, stejně tak se dnes i ageismus stává dalším velkým „-ismem“ (Palmore, 1999, s. 4). Robert N. Butler dokonce konstatoval, že „jsme vytvořili společnost, ve které je mimořádně kruté žít, když je někdo starý“ (Jandourek, 2012, s. 14).

V této kapitole bude předmětem pozornosti vymezení ageismu, zdroje a projevy ageismu a ageismus na trhu práce.

2.1 Vymezení ageismu

Pojem ageismus nemá český ekvivalent a je odvozen od anglického slova age, které v překladu označuje věk či stáří a obecně se jím nazývá společný předsudek vůči stáří (Jirásková, 2005, s. 21). Jandourek (2012, s. 14) vymezuje ageismus jako diskriminaci jedinců nebo skupin na základě věku a týká se především těch, kteří přesáhli určitou věkovou hranici. Ageismus se poprvé objevuje v šedesátých letech 20. století, konkrétně v roce 1969, kdy ho začíná prosazovat a definovat ředitel amerického Národního institutu pro stárnutí Robert Neil Butler. Butler zmiňuje, že se ageismus vztahuje ke stáří stejně, jako se vztahuje sexismus k pohlaví a rasismus k barvě pleti (Palmore, 1999, s. 4). Ageismus se ovšem liší především v tom, že z toho, kdo diskriminuje po čase stává ten, kdo je diskriminován. Taková situace u výše zmiňovaných „ismů“ nastat nemůže. Vidovičová to dokonce popsala jako situaci, kdy se z pachatele stává oběť (Vidovičová, 2008, nestránkováno). Butler definoval ageismus jako „proces systematického stereotypizování a diskriminace lidí, protože jsou staří“ (Palmore, 1999, s. 4). Konstatoval tak asi čtyři roky poté, co francouzská aktivistka Jack Weinberg vyřkl, aby lidé nikdy nevěřili nikomu, komu je nad 30 let (Raynor, 2015, s. 58).

Sociální gerontologie začíná s konceptem ageismu pracovat později, konkrétně začátkem 90. let 20. století, čímž se ageismus dostává do povědomí i široké veřejnosti (Vidovičová, 2008, nestránkováno). Palmore (1999, s. 4) tvrdí, že ageismus je problém, který vzhledem k rostoucímu počtu seniorů získává na své důležitosti a ve své knize ho definuje jako „...jakýkoli předsudek nebo diskriminace proti věkové skupině nebo v její prospěch“ (Palmore, 1999, s. 23). O předsudku zde hovoří jako o negativním stereotypu o této skupině, např.: většina starých lidí je senilní, případně

jako o negativním postoji založeném na stereotypu, např.: stáří je nejhorší etapa života. Diskriminace věkové skupiny zase chápe jako nevhodné negativní zacházení s příslušníky dané skupiny, kupříkladu povinný odchod do důchodu (Palmore, 1999, s. 5).

Pokorná (2010, s. 69) ve své knize formuluje ageismus jako věkově podmíněnou diskriminaci, která vychází z předpokladu, že zástupci každé věkové kategorie vykazují jak rozdílné charakteristiky, tak i lidskou a společenskou hodnotu. V současné době neexistuje jednoznačná definice ageismu a literatura nám tedy nabízí nespočet různých vymezení daného termínu. Pro tuto práci je vhodné zmínit definici od Vidovičové (2008, s. 113): „Ageismus je ideologie založená na sdíleném přesvědčení o kvalitativní nerovnosti jednotlivých fází lidského životního cyklu, manifestovaná skrze proces systematické, symbolické i reálné stereotypizace a diskriminace osob a skupin na základě jejich chronologického věku a/nebo na jejich příslušnosti k určité kohortě/generaci.“ Tato definice totiž nezahrnuje jenom diskriminaci starých, ale rovněž diskriminaci mladých – tzv. youthismus, či adultismus. Youthismus, je označován jako kult mládí, a tedy zbožné uctívání síly, krásy a mládí (Jirásková, 2005, s. 24). Adultismus zase chápe dospělé lidi nadřazené lidem mladým. Některé literatury definují adultismus také jako nekritický postoj k dospělým o tom, co si myslí a jak uvažují (Jandourek, 2012, s. 13). Jiní autoři se dokonce zmiňují o tzv. healthismu, založeném na stereotypech o jednotlivcích se špatným fyzickým zdravím (Nelson, 2018, s. 304). Z hlediska ageismu je stáří obdobím zhoršené kvality života, ztrát a celkového úpadku. Za těchto podmínek od starých lidí většina společnosti nic neočekává, jejich sociální status je nízký a jsou jim připisovány převážně negativní vlastnosti. Ageistický postoj se pak projevuje odmítáním a podceňováním starých lidí, někdy dokonce až odporem ke starým lidem. Dochází zde k diskriminaci pouze na základě stáří. V tomto případě společnost staré lidi nebere jako rovnocenné partnery, taktéž nebere v úvahu jejich názory či ohled na rozdíly mezi nimi a jejich individualitu (Vágnerová, 2007, s. 309).

Pojem ageismus bývá často zaměňován s pojmem věková diskriminace. Není to ovšem úplně přesné. Ageismus se má k věkové diskriminaci stejně jako rasismus k rasové diskriminaci. U slov, která končí koncovkou „-ismus“ hovoříme v tomto případě o skupině lidí, které přisuzujeme určité negativní vlastnosti. Diskriminaci můžeme na druhé straně vymezit jako „zacházení s lidmi odlišně“. Diskriminace, ať už rasová či věková, sice může mít původ v rasismu nebo ageismu, ale ne nutně. Pokud bychom tedy řekli, že v určité situaci na pracovišti, je pracovník černé pleti horší než pracovník pleti bílé, jedná se o diskriminaci. Jestliže mluvíme v obecné rovině o tom, že

všichni černoši jsou hloupí a mají nižší lidskou důstojnost než lidé jiné barvy pleti, hovoříme o rasismu. Zcela totožně se dá podobná situace vztáhnout i na ageismus (Wyller, 2018, s. 76). Vidovičová se k tomu vyjádřila podobně, když zmínila, že věková diskriminace je situace, kdy člověku není dovoleno účastnit se určitých oblastí společnosti jenom z důvodu jeho věku. Ageismus je pak širší ideologie, která je schovaná za tím vším. Nejen, že dává obrovský důraz na samotný věk, ale taky každý jednotlivý věk nálepkuje. Většinou, že mládí je hloupé a stáří senilní (Vidovičová, 2018, nestránkováno). I přes to, že se problém věkové diskriminace týká různých věkových skupin, je největší pozornost věnována seniorům, protože dle dostupných informací tato forma diskriminace převládá a má významnější ekonomické i sociálně-psychologické důsledky než u mladších věkových skupin (Vidovičová, 2008, s. 112).

2.2 Zdroje ageismu

Důvodem negativní prezentace stáří jsou negativní stereotypy o stáří, které vychází ze zdrojů ageismu (viz kapitola 3). Jsou součástí stereotypních diskriminačních postojů. Jejich prostřednictvím ale můžeme lépe pochopit tuto problematiku (Jirásková, 2005, s. 22).

Palmore rozděluje zdroje ageismu do tří kategorií: individuální, kulturní a sociální. Individuální zdroje pramení převážně ze strachu ze smrti a stárnutí, jenž je chápáno jako psychosomatický úpadek. Obavy vycházející z neznalosti procesu stárnutí se vyskytují ve všech kulturách a časových dobách (Palmore, 1999, s. 66). Rozvoj medicíny totiž zapříčinil to, že smrt ze všech životních etap zmizela, byla přesunuta do etapy stáří a už není chápána jako samozřejmá a nezbytná část života (Tošnerová, 2012, s. 12). Smrt je dnes spojena se stářím a může se tedy stát, že se lidé vyhýbají seniorům jenom kvůli tomu, aby se vyhnuli myšlenkám na svoji vlastní smrt. V jejich životní etapě si nechtějí připustit svoji vlastní smrtelnost (Trusínová, 2013, s. 29). Významným faktorem je také to, že jsou stereotypy většinou akceptovány i samotnými seniory, a tak bývá ageismus prohlubován i skrze autostereotypy v duchu teorie sebenaplňující se ho proroctví (Vidovičová, 2008, s. 121). Tím, jak lidé stárnou, si nevědomě internalizují negativní postoje ke stáří nejen od společnosti, ale taky od sami sebe. V průběhu celého života jsou totiž ovlivňováni hudbou, televizí, sociálními médii a tiskem. Všechna tato média mohou posilňovat negativní ageistické postoje a člověk je ve stáří přijme za své (Officer, 2018, s. 295). Do individuálních zdrojů lze zařadit i frustraci a agresi vůči minoritním skupinám. Nositelem agrese může být autoritářská osobnost a člověka s tímto typem osobnosti můžeme považovat za případný zdroj věkové diskriminace (Vidovičová, 2005,

s. 10). Vidovičová tento typ charakterizuje jako „...osobu, u níž jsou předsudky manifestací nejistoty, potlačených impulzů, důrazu na moc v mezilidských vztazích a rigidity“ (tamtéž).

Za sociální zdroje Vidovičová považuje:

- a) věkové nesoulady – to, že se lidé věnují činnostem, jež nejsou pro jejich generaci zvykem, vede k diskriminačnímu chování. Pokud se dotyčný bude cítit o patnáct let mladší a jeho sociální aktivity tomu budou odpovídat, může to jeho okolí hodnotit jako něco velmi neobvyklého (Vidovičová, 2008, s. 127).
- b) generační konflikt – pokud jsou vzácné statky přidělovány pouze na základě věku člověka, či jeho příslušnosti k určité generaci, může docházet k věkové rivalitě. Jako příklad je možno uvést generaci, která do sociálních systémů přispívá a proti ní stojící generaci, která ze sociálních systémů čerpá (Vidovičová, 2008, s. 129). Gilleard a Higgs zmiňují období, kdy byly v Anglii navýšeny důchody a díky jim se vytvořila nová vrstva starších lidí. Oslabila se tehdy síla předsudku „stáří rovná se chudoba“ (Vidovičová, 2008, s. 129). Generačnímu konfliktu můžeme taky rozumět jako konfliktu v hodnotách jednotlivých generací (Vidovičová, 2008, s. 129). Často se tedy setkáváme s tím, že se generace starších a mladších lidí recipročně nechápu. Většinou mezi sebou nemají dostatek komunikačních kanálů, aby se začali chápat a nedocházelo tak ke komunikačním šumům (Allport, 2004, s. 50).
- c) demografii – lidé se dožívají stále vyššího věku, starých lidí neustále přibývá (viz podkapitola 1.1). Tato věková skupina tedy stále více nabývá na počtu lidí. Uvědomuje si, že tím víc může vyjadřovat své potřeby a chtít jejich vyřešení od společnosti. Taková situace může být důvodem pro možné konflikty mezi jednotlivými věkovými třídami (Vidovičová, 2008, s. 126–127).
- d) nevhodná paradigmatu ve společnosti a věková segregace – v současné společnosti není stárnutí stále bráno jako něco přirozeného a normálního. Není tedy divu, že je postiženo tak nízkou prestiží a statusem (Vidovičová, 2008, s. 136). I Erikson konstatuje, že „...když naše civilizace postrádá životaschopný ideál stáří, nedává skutečný útulek konceptu celého života“ (Erikson, 1999, s. 109).
- e) historická změna statusu stáří – status starších lidí je negativně spojen s technologickým pokrokem (Moody, 2010, s. 8). Historické změny měly vliv na chápání pojmu stáří a stárnutí. Ve společnostech lovců a sběračů byl například status stáří velmi nízký, kdežto

v předindustriálních společnostech bylo dlouhověkých lidí opravdu málo, a tudíž na ně bylo nahlíženo jako na experty na zdraví a dlouhověkost. Jak ale společnost postupovala dopředu, stáří začalo nabývat jak nízkého statusu, tak ekonomické moci (Vidovičová, 2008, s. 134).

Mezi kulturní zdroje ageismu řadíme faktory jako jazyk (pohrdavá jména pro osoby ve vyšším věku), humor, hodnotové systémy a mediální kultura (reprezentace seniorů v médiích). Oblast jazyka i médií není jenom zdrojem, ale i produktem, potažmo projevem ageismu (Vidovičová, 2008, s. 125). O reprezentaci seniorů v médiích se práce zmiňuje níže.

Pokud bychom shrnuli nejčastěji skloňovaná slova, došli bychom k výsledku, že zdroje ageismu jsou nejvíce spojovány s důrazem na mládí a krásu, s produktivitou a negativními konotacemi pojmu stáří. Je třeba, aby se celkový postoj společnosti ke staří změnil. Zkušenosti se sexismem a rasismem ukázaly, že pokud se změní určité sociální normy, můžeme mít prosperující a spravedlivější společnost. Je důležité, aby se společnost snažila lépe porozumět věku a stárnutí, což je nezbytné pro vytváření podpory zdravého stárnutí, i toho, aby se lidé dožívali vyššího věku a obecně pro lepší atmosféru žití (Officer, 2018, s. 295). V květnu 2016 vyzvaly členské státy WHO generálního ředitele organizace, aby ve spolupráci s dalšími partnery vypracovali globální kampaň na boj proti ageismu. Aby byla kampaň účinná, musí se zaobírat jak individuálními a společenskými postoji ke staří, tak také politikami, zákony a institucemi, které se určitým způsobem dotýkají témata ageismu. Kampaň by měla být založena na důkazech, měly by být definovány její cíle a určena opatření, který by měla být přijata pro různé cílové skupiny (Officer, 2018, s. 295).

2.3 Projevy ageismu

Raynor se ve svém článku zmiňuje o negativním dopadu ageismu na jednotlivé sféry společnosti. Lze hovořit například o pracovním prostředí, kdy jsou staří lidé považováni za nevhodné, nemají schopnost naučit se něco nového a nejsou dostatečně produktivní (viz kapitola 2.4). Dále uvádí média a zobrazování stáří v nich; pokud není toto téma úplně ignorováno, tak je zobrazováno obvykle negativně (Raynor, 2015, s. 58). Jiřina Šiklová zmiňuje, že hanlivé výrazy, které snižují důstojnost cizinců, etnických minorit či handicapovaných lidí, se ve slušné společnosti a médiích zkrátka nepoužívají. Totéž ale bohužel neplatí v případě starých žen. V novinách lze najít titulky jako: „Zaměstnavatelé nechtějí starší ženy“ a „Penzistky zatěžují státní kasu“ (Šiklová, 2006,

s. 29). Případně taky „diktatura starých“ (tamtéž, s. 10) Vidovičová a Sedláková provedly analýzu stáří a věku v českých médiích. Zjistily, že pokud je viník nehody senior, je náležitě několikrát označen například jako důchodce, či člověk v penzi, i když s případem nemá věk žádnou souvislost (Vidovičová, Sedláková, 2005, s. 37). Dále se zjistilo, že i tištěná média jsou protkaná tzv. elderspeakem (Vidovičová, Sedláková, 2005, s. 38) a v případě, že je v nich zobrazen senior jako aktivní, je samozřejmě, že je vyobrazen jako velká rarita (Vidovičová, Sedláková, 2005, s. 32). Tošnerová konstatuje, že stáří není například v televizi vůbec zobrazováno. I to i přesto, že starší lidé jsou ti, kdo dnes sledují televizi nejvíce. (Tošnerová, 2002, s. 10). To ostatně dokazuje i výzkum agentury Focus z roku 2005, který se zaměřil na sledování televize seniory. Výzkum se zabýval tím, jaké kanály lidé nejvíce sledují a kolik hodin tím denně stráví. Senioři, kteří zařadili sledování televize do činností volného času, ji nejvíce umísťovali na první místo (Focus, 2005, neustránkováno). Na druhém místě byl pak poslech hudby a na třetím četba. Podle Tošnerové chybí i vyobrazení seniorů na fotografiích v novinách a časopisech. Skoro, jako by svět stáří prostě neexistoval (Tošnerová, 2002, s. 10).

Další dopady ageismu můžeme pak hledat ve zdravotnictví, politice nebo kupříkladu v oblasti občanské angažovanosti (Raynor, 2015, s. 58). Ageismus ve zdravotnictví je považován za velice citlivé téma. Většina nemocí, která se objevuje se stále přibývajícím věkem, je totiž připisována právě věku či stáří obecně a nevěnuje se jim dostačující pozornost. Zejména z tohoto důvodu jsou ageistické postoje v ošetrovatelské péči daleko častější, než v jiných oblastech života (Pokorná, 2010, s. 73). Ve společnosti je zakořeněna představa, že se stárnutím populace narůstají náklady na zdravotní péči a že staří lidé vyčerpávají větší množství zdrojů na zdravotní péči než lidé mladší. Je sice dokázáno, že starší skupiny obyvatelstva spotřebují obecně více nákladů na zdravotní podmínky, to ovšem neplatí při porovnání pacientů jednotlivě. Při stejné diagnóze užívají starší pacienti dokonce méně léků než pacienti mladší. Platí, že ty největší náklady vyvstávají zhruba 12–18 měsíců před smrtí člověka nehledě na jeho věk. „Drahé jsou náklady na umírání, ne náklady na stárnutí.“ (Wait, 2006, s. 87–88). Vidovičová ve výzkumné zprávě zmiňuje i zkušenosti respondentů s rádoby vlídným či negativním oslovováním. Vlídne oslovení někteří z dotazovaných tolerují, naopak pro jiné je věta „Tak pojd'te, babi/dědo.“ zcela nepřijatelná. Oslovení „babi“ či „dědo“ je podle nich výsadou jejich vnuček, případně vnuků. Jiní se zase setkali s tím, že je někteří lékaři při vstupu do pokoje vůbec nepozdravili a pohlíželi na ně jako na lidi, kteří už mají celý život za sebou a nic před sebou (Vidovičová a Gregorová, 2008, 31–32).

Za projev ageismu je často považována i demografická panika, tedy strach ze stárnutí populace a dalšího demografického vývoje. Takový strach je nebezpečný z hlediska vytvoření půdy pro věkovou diskriminaci. Je však obecně známo, že společnost, v níž lidé žijí déle, je velkým úspěchem lidské společnosti. I tak si ale danou situaci málokdo uvědomuje (Wija, 2018, nestránkováno). Ředitel Centra pro populační výzkum Univerzity v Princetonu tvrdí, že stárnutí není problém, ale pouhý skeptický pohled společnosti na triumf civilizace. Jenom pesimistický pohled může totiž hodnotit mnoho individuálních úspěchů jako problém (Wija, 2018, nestránkováno).

2.4 Ageismus na trhu práce

Je uváděno, že pracoviště do jisté míry vyjadřuje sociální postoje dané společnosti ke stárnutí (Lagacé, Van de Beeck a Firzly, 2019, nestránkováno). V minulosti bylo období mezi 45. až 55. rokem života pokládáno jako zakončení vrcholu ekonomické aktivity člověka. Byla zakořeněná představa, že produktivita práce každého člověka musí v tomto období nutně klesat. Tato situace se dokonce reflektuje i v zaměstnanecké politice firem, kdy většina z nich podporuje důchodovou politikou předčasný odchod do důchodu (Marhánková Hasmanová, 2013, s. 2). Tyto procesy zapříčinily výrazný úbytek těchto zaměstnanců na trhu práce, protože nebyli chápáni jako někdo, do koho se dá ještě investovat. S ohledem na předpokládaný vývoj společnosti v následujících letech (viz podkapitola 1.1) je nutné, aby se takový přístup změnil, jelikož bude v budoucnu neudržitelný (Marhánková Hasmanová, 2013, s. 2). Púllová z Randstatu taktéž konstatuje, že pro většinu zaměstnavatelů je ideální pracovník mezi 24 a 35 lety. V případě přesažení hranice 40. věku, se zaměstnavatelé odvolávají na menší flexibilitu těchto lidí. Ve skutečnosti ovšem spíše nechtějí přizpůsobit styl práce lidem s jinými zkušenostmi. Jak už bylo zmíněno výše, je takové myšlení silně krátkozraké. Dnes, kdy je opravdu velký nedostatek technických pracovníků, by zaměstnavatelé neměli opomínat velkou skupinu potenciálních pracovníků, které mají nezbytné zkušenosti a nadhled (Randstat, 2016, nestránkováno). Ve skutečnosti výzkumy ukazují, že představa, kdy jsou starší pracovníci méně výkonní než pracovníci mladší, se ukazuje jako mylná (Gibson et al., 2010, s. 55). Podobné uvádí Posthuma a Campion (Lagacé, Van de Beeck a Firzly, 2019, nestránkováno), kdy konstatují, že k nejrozšířenějším stereotypům o těchto pracovnících patří jejich neochota se přizpůsobit všemu novému (hlavně tedy technologiím), menší produktivita a menší schopnost se učit. Pokud by se ovšem zaměstnávalo více pracovníků vyššího věku, mohlo by to posunout společnost o kus dál. Australští ekonomové dokonce tvrdí, že starší pracovníci

mohou být spásou proti nebezpečí stárnutí populace. Pokud by se účast starších pracovníků v zaměstnání vzrostla o 5 %, mohlo by dojít k celkovému zvýšení HDP v Austrálii o 48 miliard během dvanácti let. V souvislosti s touto problematikou je samozřejmě nutné brát v potaz širší hospodářské a sociální změny (Palmore, Branch a Harris, 2005, s. 40).

Jak bylo zmíněno v podkapitole 2.1, jsou mezi ageismem a věkovou diskriminací jen velmi jemné nuance. Následující část se proto věnuje věkové diskriminaci na trhu práce právě z důvodu její úzké spojitosti s ageismem.

Věková diskriminace na pracovišti může být v praxi definována jako vyloučení žadatelů či zaměstnanců ze všech typů rozhodnutí o zaměstnání založeného výhradně na kalendářním věku jedince. V USA byl v roce 1964 sice přijat zákon, který zakazoval diskriminovat zaměstnance či žadatele o práci na základě rasy, barvy, pohlaví, náboženství a původu, ale ne na základě věku. Takový zákon byl přijat až v roce 1967. Vztahoval se na všechny zaměstnavatele s dvaceti a více zaměstnanci včetně odborů a personálních agentur. V roce 2007 případy diskriminace v USA dosáhly čísla 19 921 (pro srovnání – v roce 2004 bylo stížností 17 800) a diskriminace na základě věku byla nejrychleji rostoucím typem diskriminace (Gibson et al., 2010, s. 54). Na skutečnost diskriminace na trhu práce poukazuje i německá literatura. Dle zprávy pracovně právního soudu Bádenska-Würtenberska z roku 2007 byl věk nejčastější příčinou diskriminace na trhu práce a to v 36 % případech, následovaný diskriminací na trhu práce z důvodu pohlaví v 28 %. Pouze v 18 % se jedná o diskriminaci na základě tělesného postižení a 11 % z rasových důvodů. (Brauer a Clemens, 2010, s. 7). I Veřejný obránce práv uvádí, že v České republice za rok 2017 byly nejrozsáhlejší stížnosti právě v oblasti práce a zaměstnávání, konkrétně jich bylo 109 (Kancelář veřejného ochránce práv, 2018, s. 10).

Zákoník práce (Zákon č. 262/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů) odkazuje přímo na Antidiskriminační zákon (Zákon č. 198/2009 Sb., ve znění pozdějších předpisů), který zmiňuje důvody, na základě kterých nemůžeme rozlišovat osoby v pracovněprávních vztazích. Těmi důvody jsou zdravotní postižení, věk, rasa, pohlaví, víra, světonázor, národnost a etnicita. V pracovněprávní oblasti tedy nemůžeme na základě žádného důvodu znevýhodňovat nositele těchto znaků. Antidiskriminační zákon ale rovněž připouští možné rozdílné zacházení v zaměstnání na základě věku, „pokud je k takovému jednání věcný důvod spočívající v povaze vykonávané práce nebo činnosti a zároveň požadavky, jsou k této povaze přiměřené“ anebo „pokud

je požadována podmínka minimální věkové hranice a dále odborné praxe, která je pro řádný výkon práce nezbytná“ (Neščáková, 2012, s. 204–205).

Věk se tedy může objevit jako kritérium výhradně v případě, kdy zákon stanoví daný věk pro výkon povolání. Avšak takových případů neexistuje mnoho. Samozřejmě situaci zaměstnavatelé obcházejí v inzerátech vyjádřeními jako: „práce v mladém kolektivu“, atp. (Marhánková Hasmanová, 2013, s. 18) nebo také „výborný fyzický stav“ i přesto, že je to pro danou pozici zkrátka zbytečné (Obrovská, 2014, nestránkováno). České soudy stále vykazují jakousi bezradnost při posuzování případů věkové diskriminace, jež se velice těžce prokazuje (Marhánková Hasmanová, 2013, s. 13). I přesto byla v roce 2011 a 2012 ze všech případů diskriminace nejčastější právě věková (Obrovská, 2014, nestránkováno).

Diskriminace je velmi složitým problémem společnosti a nemůže být odstraněna jen na základě antidiskriminačních zákonů. Jak už bylo uvedeno výše – diskriminace nemusí mít vždy zjevnou podobu. Na problém poukazují i opatření na podporu „potvrzujících činů“ (affirmative actions), která byla přijata ve Spojených státech. Těmito opatřeními mají dát tamní zaměstnavatelé najevo, že podnikli všechny možné kroky k zaměstnávání lidí, kteří patří ke znevýhodněným skupinám. Tento přístup je ale sporný, neboť může vyústit v tzv. protisměrnou diskriminaci, kdy se dává příslušníkovi znevýhodněné skupiny přednost (Jurečka, 2010, s. 266–267).

Podle nejnovějšího průzkumu portálu Indeed.com se bojí ztráty zaměstnání kvůli vyššímu věku zhruba 43 % zaměstnanců v technickém odvětví a 36 % se setkala v pracovním prostředí s věkovou diskriminací, kdy je jejich nadřazení nebrali vážně kvůli věku. V České republice zaměstnavatelé neumějí či nechtějí pracovat s lidmi vyššího věku. To ostatně dokládají i průzkumy, dle kterých dosahuje zaměstnanost ve skupině 55–64 let asi 46,5 % (novinky.cz, 2018, nestránkováno). Podle výzkumu Randstat Workmonitor se Češi setkávají se s věkovou diskriminací stále častěji. Více než pětina zaměstnanců někdy zažila narážky na svůj buď příliš nízký, nebo naopak vysoký věk. Navzdory uvedené situaci je Česká republika ve srovnání s ostatními zeměmi v Evropě stále zemí, kde se diskriminace vyskytuje v menší míře. Nejlépe je na tom, s 5–10 % zaměstnanci, kteří se s diskriminací setkali, Lucembursko. Příčky před Českou republikou zaujalo i Rakousko či Švýcarsko. Naopak nejhůře si stojí Turecko, Malajsie, Francie a také USA. Tady se míra diskriminace pohybuje až kolem pětiny všech zaměstnanců (Randstat, 2016, nestránkováno).

Výzkumy prokázaly, že diskriminace ovlivňuje pracovníky v mnohých sférách pracovního života, jako například pracovní spokojenost a angažovanost, identifikace s prací a výsledky dané práce (Macdonald a Levy, 2016, s. 170). Dále má diskriminace, ať už na základě věku, rasy, či pohlaví, negativní dopad na zdraví. Například lidé, kteří mají negativní postoje ke stárnutí se pomaleji zotavují z nemocí, či se dokonce dožívají o 7,5 roku méně než ti, kteří mají postoje pozitivní (Officer, 2018, s. 295). Je tedy důležité s diskriminací bojovat. V současné době existují několik způsobů – od snahy dohodnout se a mediace, přes stížnost zaměstnavateli a odborům, podnět k inspektorátu práce či veřejnému ochránci práv, až po žalobu k občanskoprávnímu soudu (Otáhalová, 2014, s. 29–33). Opět je nutno poznamenat, že rozsah tohoto typu práce bohužel dále neumožňuje detailnější objasnění problematiky ochrany před diskriminací a také není předmětem tématu práce, tudíž do ní nebude zasahováno hlouběji.

3 Předsudky a stereotypy o stáří

Každý člověk by měl být posuzován individuálně, a ne jako příslušník náboženské, etnické, věkové či jiné skupiny v návaznosti na stereotypy, které o této skupině panují (Wija, 2018, nestránkováno). Lidé se dožívají stále vyššího věku, z toho důvodu se staří stává běžnou zkušeností čím dál většího počtu lidí. Avšak i přesto nadále existují předsudky o seniorech (Kutnohorská, 2016, nestránkováno).

Obsah této kapitoly se bude zabývat jak vymezením základních pojmů vztahující se k této kapitole, tak jednotlivými stereotypy o stáří.

3.1 Vymezení pojmů

Pojmy předsudku a stereotyp mají totožný psychologický základ. Jedná se o určité postoje, představy a názory, kteří jednotliví lidé chovají buď k ostatním lidem, či v případě autostereotypů pak k sobě samým. Takové postoje a názory jsou většinou neměnitelné, stálé, přenášené z generace na generaci a z toho důvodu také nelehce odstranitelné. Mají velmi silný emocionální náboj, avšak racionální obsah je v nich obvykle potlačen. U většiny lidí je obecně známo, že neznalost určitého předmětu či skupiny lidí nahradí v předsudku či stereotypu zevšeobecnující názor či představa, kterou neověřeně přijmou od jiných lidí (Kutnohorská, 2013, s. 32). Pokud člen skupiny neodpovídá stereotypu, který „nosí“ daná skupina, pak tento rozpor bude odbyt prohlášením, že je to pouze výjimka potvrzující pravidlo. Nedostane se mu bohužel detailnějšího přezkoumání (Geist, 1992, s. 453).

3.1.1 Stereotyp

Získané výsledky z několika výzkumů stereotypů potvrzují, že naše první dojmy z lidí mohou být ovlivněny našimi očekáváními. Je důležité si uvědomit, že stejně jako proces automatizace při řízení auta, se můžou i jednotlivé stereotypy automatizovat. Neustálým opakováním nám daný proces „přejde do krve“ a nadále mu nemusíme věnovat další pozornost (Atkinson et al., 1995, s. 759). Termín definoval Walter Lippman jako předem vytvořený názor o vlastnostech vnějšího světa (Geist, 1992, s. 454). Hnilica (2010, s. 13) vymezuje stereotyp jako „přesvědčení, že jsou se sociální kategorií K asociovány atributy A_1, \dots “ Konkrétní příklad je možno uvést stereotyp muže. Za kategorii lze považovat muže jako člověka a jednotlivé atributy mohou být vlastnosti jako logický, nezávislý, rozhodný, odvážný, soutěživý, nepláče atp. Uvádí, že stereotyp je „paměťovým

schématem (strukturou), v němž jsou zakódovány informace o attributech dané kategorie a jeho relacích“ (Hnilica, 2010, s. 13). Určitý podíl na tvorbě stereotypu má socializační proces, sociální normy a důležitým prvkem je i zobecňování, tzn. když se soud o jedinci se rozšíří na celou skupinu lidí. Vytváří se také na základě pověstí, které mají určití lidé či skupiny (Geist, 1992, s. 454). Nositelem stereotypu je vždy určitý konkrétní jedinec, stereotyp existuje tedy pouze jako stereotyp osobní. Atributy, jež jsou obsaženy v osobním stereotypu, se mohou vztahovat buď ke kategorii daného jedince, tzv. in-group (v případě, že je to muž, tak ke kategorii muže), a hovoříme o autostereotypech. V případě, že se vztahují ke kategorii jiné, tzv. out-group (v případě muže hovoříme o kategorii žena), se jedná o heterostereotypy (Hnilica, 2010, s. 17). Lze tak hovořit například o autostereotypu Čechů a heterostereotypy, které charakterizují Slováky (tamtéž). Pro účel této práce je velmi podstatné vymezit i věkové stereotypy, které Vidovičová charakterizuje jako „generalizovaná přesvědčení a úsudky o stárnutí, stáří, a starých lidech.“ (Vidovičová, 2008, s. 149).

3.1.2 Předsudek

Někteří autoři chápou předsudky jako negativní postoje, podle jiných může jít ale i o kladné, případně ambivalentní postoje. (Hnilica, 2010, s. 17). Pro tuto práci je stěžejní vymezení předsudku tak, jak ho pojímá Kutnohorská, konkrétně tedy jako „negativní stereotyp, který obsahuje záporné hodnocení nebo odsouzení a je projevem negativního vztahu“ a jako „soustavu myšlenek, představ a názorů na určitého jednotlivce, skupinu, případně kulturu, kterou ovlivňuje pohled a hodnocení osoby, skupiny, kultury.“ (Kutnohorská, 2013, s. 32). Předsudky jsou založeny na vyčlenění určitých charakteristik, které jsou pozorované u skupiny lidí. Dané charakteristiky jsou poté obvykle vytrženy z kontextu a zveličeny do té míry, že zakrývají charakteristiky ostatní. Následně jsou zobecněny způsobem, že jsou přijaty jako obecně platné a aplikovatelné na všechny členy dané skupiny (Helus, 2018, s. 220). Předsudek má charakter stereotypu, jež se na jeho základě vytváří a vede ke vzniku postoje. V souvislosti s předsudkem hovoříme o procesech, které předcházejí racionálnímu usuzování (Geist, 1992, s. 319).

Předsudky většinou zakládá tendence mít obětího beránka a následné odreagování frustrace, či pocity ohrožení, které je možno demonstrovat na strachu z imigrantů, kteří podle některých berou lidem práci. A konečně ze snahy posílit svoji vlastní identitu, jelikož je možno zdůraznit nedostatky ostatních a nezabývat se tak nedostatky svými (Helus, 2018, s. 222).

3.2 Negativní stereotypy o stáří

V této podkapitole se práce zaměří na konkrétní stereotypy, jež zpravidla souvisí se starými lidmi. Práce uvádí ve většině případů stereotypy negativní, ačkoli se objevují stereotypy i pozitivní. Ty ovšem nejsou v rámci tématu práce příliš podstatné.

Stereotypy o stáří se zabývala a zabývá celá řada různých autorů. Konkrétně lze jmenovat Vídovičovou, Tošnerovou, Haškovcovou nebo Palmorea.

3.2.1 Nemoc

Představa, že staří lidé jsou většinou nemocní, jsou velmi unavení, potřebují ústavní péči, mají akutnější nemoci než lidé mladší a nemůžou se zapojit do běžného života (Tošnerová, 2002, s. 7). I když se u většiny lidí ve stáří objeví zdravotní problémy, tak stárnutí obecně nevede nutně k nedobrému zdraví a ztrátě soběstačnosti. Zdraví se u jednotlivých lidí velmi liší a chronologický věk není indikátorem zdraví. V osmdesáti mohou existovat lidé, jež jsou jak fyzicky, tak psychicky stejně zdatní jako lidé ve třiceti (Wija, 2018, nestránkováno). V současné době se dokonce i traduje, že většina lidí z populace 85+ je velmi nemocná a obecně se kvalita života této skupiny snižuje (Štarková, 2015, s. 27).

3.2.2 Deprese

Předpoklad, že staří lidé trpí většinou smutkem, depresemi a osaměním. Je sice pravdou, že mezi různými duševními chorobami je deprese nejrozšířenější chorobou mezi staršími lidmi (Tošnerová, 2002, s. 9). Je ovšem nutné poznamenat, že těžší deprese je více rozšířená mezi lidmi mladšími, než lidmi staršími (tamtéž).

3.2.3 Ošklivost

Domněnka, že všichni staří lidé jsou oškliví. Vzhledem k tomu, že je ve většině společností krása spojena s mládím, některé ženy se s přibývajícím věkem děsí její ztráty. V určitých společnostech je možné se setkat i s negativním označením jako scvrklý dědek, fosilie, čarodějnice, či stará koza. V jiných společnostech jsou kupříkladu šedivé vlasy považovány za znak moudrosti a zkušenosti (Tošnerová, 2002, s. 8).

3.2.4 Duševní choroba

Předpoklad, že ve stáří má jednu z duševních chorob úplně každý. Něco, co je běžné a nevyhnutelné. Ve skutečnosti pouze 2 % žijí v institucionalizovaných zařízení z důvodu diagnosticky psychiatrické poruchy. Méně než 10 % populace má duševní chorobu a 10–32 % má pouze její mírné projevy (Tošnerová, 2002, s. 8).

3.2.5 Pokles duševních schopností

Lze se setkat s názorem, že od středního věku klesá schopnost učit se, poznávat a zapamatovat si nové věci. Jde o představu jakéhosi neodvratného procesu (Tošnerová, 2002, s. 8). Problémem není to, zda se něco naučí, ale jak se to naučí. Je třeba zvážit metody vhodné k dané cílové skupině. To, co bude vyhovovat skupině jedné, nemusí vyhovovat druhé. Výzkumy ukázaly, že starší lidé jsou ke vzdělávání velmi motivováni a mají v něm velkou vytrvalost (Wija, 2018, nestránkováno). Platí tedy, že chronologický věk nemá vliv na schopnost učit se. Pokud jsou ale viditelné rozdíly mezi mladými a starými lidmi, lze je vysvětlit nedostatkem praxe, úrovní vzdělání, či motivací k učení (Tošnerová, 2002, s. 8). Je zde velmi důležitá ochota k učení, která se odvíjí od již zmiňované motivace a zdrojů, které jsou jim k dispozici (Špatenková a Smékalová, 2015, s. 84).

3.2.6 Impotence

Ve většině společností silně tabuizované téma o sexualitě seniorů a zakořeněná představa o absenci a nedůležitosti sexu v životě seniorů. Sexuální život naopak ve většině případů pokračuje do osmdesáti let věku a je v jejich životě značně důležitý. Špatenková a Smékalová (2015, s. 84) jsou toho názoru, že i když je sexualita ve starším věku zachována, ubírá se spíše k erotice než k samotné souloži. Podle výzkumu z roku 2017 je zhruba 40 % mužů a žen ve věku 65–80 let sexuálně aktivních. Dokonce ženy ve věku 70 let často vyjadřují daleko větší spokojenost se sexem než ženy po 40. roce věku (Stibich, 2019, nestránkováno).

3.2.7 Zbytečnost

Staří lidé jsou zbyteční, díky jejich, podle některých, špatnému zdravotnímu stavu se nemůžou účastnit na životě společnosti, nejsou schopni pracovat a pokud jsou, jejich práce je neproduktivní. Opak je přitom pravdou. Většina starších lidí je schopna pracovat stejně jako lidi mladší. Dokonce

je u této skupiny výrazně nižší fluktuace, nehody, a hlavně vyšší spolehlivost než u zaměstnanců mladších (Tošnerová, 2002, s. 8).

3.2.8 Chudoba

Panuje názor, že je většina starých lidí buďto velmi chudá, nebo naopak velmi bohatá. Oba tyto předpoklady jsou samozřejmě myšleny v negativním slova smyslu (Tošnerová, 2002, s. 9). „Chudé stáří“ je ve většině zemí silnou politickou zbraní před volbami. Je upozorňováno na katastrofickou situaci starobních důchodců a tento fakt roznášený nejen médii přispívá k tomu, že sami důchodci budou danou situaci považovat za vlastní. Chudoba českých seniorů není podle Rabušice „z hlediska současného českého standardu životní úrovně velkým problémem“ (Rabušic, 1998, s. 317). Současně ale zmiňuje, že ze subjektivního hlediska, je chudoba opravdu vážný problém (tamtéž). Haškovcová navíc uvádí, že pocit chudoby ještě umocňují vzpomínky na pevné ceny za socialismu, které se nezvyšovaly, ovšem o kterých nepřemýšlí v širších souvislostech (Haškovcová, 2010, s. 45). V naší republice jsou finančně nejméně zajištěny ženy samoživitelky s malými dětmi (Tošnerová, 2002, s. 9).

3.2.9 Izolace

Představa, že starší lidé jsou osamělí a izolovaní od okolního světa a sociálních kontaktů. Zhruba 2/3 starých lidí žije s rodinou či s manželem. Většina z nich má v dojezdové vzdálenosti rodinu, přátele a známé, kde jsou tudíž kontakty poměrně časté. Asi jen 4 % starých lidí žije v extrémní izolaci. Výzkumy se shodují na tom, že se s přibývajícím věkem opravdu snižuje společenská aktivita, počet lidí v sociální síti se ale časem ustálí a zůstává neměnný (Tošnerová, 2002, s. 9).

3.2.10 Politická moc

Představa, že senioři jsou silná a politická síla a dokážou odvrátit politiku od žádoucích reforem. Je faktem, že seniorů je hodně a jejich počet se neustále navyšuje, avšak nehlasují jako jeden celek a jejich volební preference nejsou stejné (Tošnerová, 2002, s. 9).

4 Generace X, Y a Z

Vzhledem k předmětu empirického šetření této práce je důležité vymezit si charakteristiky jednotlivých generací. Nejznámější pojetí generace je v demografickém slova smyslu. V takovém smyslu se většinou vztahuje k biologické reprodukci lidí. Lze tedy hovořit o generaci dětí, rodičů a prarodičů. Věkový rozdíl mezi těmito generacemi je v našich podmínkách přibližně 20 let. Chápe se jako doba, která je potřebná k biologickému vývoji od narození až po zahájení biologické reprodukce (Sak a Kolesárová, 2012, s. 35). Pro účely této práce je nezbytné si vymezit generaci v sociologickém významu. Generace je zde chápána jako „velká společenská skupina, která jako subjekt byla zformovaná jednak výraznou společenskou událostí, jednak souhrnem změněných společenských podmínek, které vytvářejí specifické generační společenské klima“ (tamtéž). Generace je možno časově ohraničit dle životního stylu či představ o pracovním místě a kariéře. Mluvíme o generaci baby boomers, generaci X, Y a Z (Strauss a Howe, 1991, s. 32). V současné době se uvádí nová generace Alfa, s jejímž označením přišel demograf Mark McCrindle. Označení Alfa je úmyslné, neboť je všeobecně známo, že pokud jsou vyčerpány písmena z latinské abecedy, automaticky se uchyluje k abecedě řecké. Každý týden se narodí více než 2,5 milionu členů generace Alfa a do roku 2025 se předpokládá jejich nárůst na dvě miliardy (Williams, 2015, nestránkováno). Vzhledem k cíli práce bude pozornost věnována výhradně generaci X, Y a Z.

4.1 Generace X

Název této generace je odvozen z románu Douglase Couplanda z roku 1991 (Kotler a Keller, 2013, s. 259). Členové generace X, narození v letech 1965–1975 (ovšem rozdělení není vymezeno jednotně, některé literatury uvádějí rozmezí až do roku 1980, či 1981) (Kocianová, 2012, s. 108), jsou také často nazýváni „středním dítětem“ generací (Kane, 2019, nestránkováno). V České republice se v té době narození lidé označují jako Husákovy děti (Horváthová, Bláha a Čopíková, 2016, s. 136). Často také vymezováni jako děti generace, která svou činností tvořila blahobyt země po druhé světové válce (Jandourek, 2012, s. 94) a zároveň patří do tzv. sendvičové generace, tj. generace, která se stará současně jak o své děti, tak o své rodiče (Horváthová, Bláha a Čopíková, 2016, s. 137). Zástupci této generace vyrůstali ve světě bez nových technologií a v České republice za dob komunismu, kdy po jeho pádu dostali možnost nově nabyté svobody (hrforum, 2010, nestránkováno). Jedním z jejich nejvíce charakteristických rysů je dlouhodobé zaměstnání. Po střední, či vysoké škole nastoupili do zaměstnání, kde s největší pravděpodobností stále pracují.

Pokud by si měli vybrat mezi pracovní nabídkou, kvůli které by se museli přestěhovat a nabídkou, která se nachází v lokalitě jejich bydliště, ve většině případů si vyberou nabídku druhou zmiňovanou. Do práce chtějí chodit spíše ráno, snaží se svoji práci odvádět dobře, čekají za ni odměnu v podobě povýšení na jiné pracovní místo v případě odchodu pracovníka starší generace (Horváthová, Bláha a Čopíková, 2016, s. 136). Generace vyrůstala v čase ekonomické recese, což je jeden z důvodů, proč mají opatrnější ekonomické názory v porovnání s generací jinou (Kotler et al., 2007, s. 140). Práce je na vrchní příčce jejich žebříčku hodnot, často ji staví i před děti. Z toho důvodu je u nich naprosto běžný syndrom vyhoření, mnohdy pracují i dvanáct hodin denně a práci přesčas berou jako standard (Horváthová, Bláha a Čopíková, 2016, s. 135). Jejich život ovlivnilo několik negativní společenských změn, lze uvést například studenou válku, tvrdé drogy, nové technologie, sexuálně přenosné nemoci včetně AIDS a zvyšování rozvodovosti. Z toho důvodu je možno tuto generaci označit jako generaci, jež vyhlíží na svět pesimisticky (Horváthová, Bláha a Čopíková, 2016, s. 137). Studie společnosti MetLife Mature Market Institute s názvem The MetLife Study of Gen X: The MTV Generation Moves into Mid-Life, která proběhla v roce 2012 zjistila, že 66 % členů této generace pracuje na plný úvazek a většina z nich žije v domácnosti se dvěma příjmy. Za staré se čtvrtina respondentů označí v době před hranicí šedesáti let, zhruba 35 % ve věku 60–69 let, pro další čtvrtinu hned, jakmile dosáhnou hranici 70 let věku a pro 9 % stáří nastane ve věku 80 let (tamtéž, s. 138–141).

4.2 Generace Y

Rozmezí narození je po roce 1976 (Kocianová, 2012, s. 108) do roku 1995 (Horváthová, Bláha a Čopíková, 2016, s. 132). Tak, jak je Generace X označována Husákovými dětmi, tak je generace Y označována dětmi Havlovými. Zástupci této generace, často označovaní jako mileniálové, budou v roce 2030 zaujímat asi 75 % pracovního trhu. Jsou nároční, flexibilní a jejich silné stránky představuje podnikavost, znalost technologií a nadšení. Jako jejich slabé stránky jsou často uváděny například lenost, neloajálnost vůči zaměstnavateli a posedlost sama sebou. Práci chápou jenom jako dočasnou, výhradně jako nástroj pro dosažení jejich potřeb a tužeb, nikoliv pro dosažení vyšších cílů. Odtud pak pramení zmiňovaná neloajálnost k zaměstnavateli (Ipsos, 2017, nestránkováno). Odmítají pracovat přesčas, ve svém volném čase, na úkor kamarádů a rodiny a mít v práci zodpovědnost. Typické jsou pro ně zkrácené úvazky, flexibilní pracovní doba, práce z domova a ideální je mít v práci relaxační zóny. Jsou považováni za nejliberálnější a nejvíce ambiciózní generaci ze všech. Od malička jim bylo vtlačováno do hlavy, že můžou dokázat a taky

dokážou vše, co budou v životě chtít a s tím související jejich problémy s respektem k autoritám (Bohoňková, 2017, nestránkováno). Slogan předchozí generace: „Práce je můj život“ byl u generace Y nahrazen sloganem „Život začíná po práci“ (Horváthová, Bláha a Čopíková, 2016, s. 147). Oproti generaci X se u generace Y dostává do popředí osobní život a partnerské vztahy. Často je právě důraz na osobní život uváděn jako nejzásadnější rozdíl mezi těmito generacemi (Kocianová, 2012, s. 108). Jsou ovlivněni častým užíváním digitálních technologií, komunikačních prostředků a také médií (Bohoňková, 2017, nestránkováno). Vyrůstali v době ekonomické prosperity, která byla záhy následována ekonomickou krizí (Kotler a Keller, 2013, s. 288) a také v době společenských změn jako pád socialismu a již zmiňovaný nástup nových technologií (AkSen, 2014, nestránkováno), začátky podnikání, velké množství příležitostí a neomezené cestování mimo Českou republiku (Kutarňová, 2018, nestránkováno). Rádi by změnilí svět, odmítají tradiční hierarchické uspořádání společnosti. V dospělosti bydlí u rodičů, nebo v pronajatém bytě. Nechtějí se vázat, většina z nich totiž považuje manželství za přežilou instituci a jejich druhou, potažmo hlavní rodinou, jsou kamarádi (AkSen, 2014, nestránkováno).

4.3 Generace Z

Narozená v letech od 1996 až do 2014. Hovoří se také o nejvíce nesourodé a nejroztříštěnější generaci, která je definována internetem, finanční krizí, multikulturalismem a rozpadem rodiny (Chum, 2013, nestránkováno). Někdy se označují jako generace nejistot; důvodem může být fakt, že byli ovlivněni událostmi jako je ekonomická krize či 11.září 2001 (Kutarňová, 2018, nestránkováno). Spoléhají sami na sebe a zanevřeli na společnost. Jako hlavní prioritu považují vzdělání a rozvoj schopností. Považují se za generaci soustředěnou a sebevědomou k dispozicemi k sebestřednosti a netrpělivosti. Velmi rychle dospívají, nechápou termíny jako tradice či status quo. Převzali nechuť k sexismu od generace Y a rasismu od generace X, k čemuž se připojuje i nechuť k nacionalismu (Chum, 2013, nestránkováno). Snaží se být pořád online, internet je pro ně zdrojem zábavy a komunikace (hrforum, 2010, nestránkováno). Co se týče pracovního života, generace Z přepokládá změnu pojetí vzdělávání a financí. Každý problém řeší po svém a očekává se, že se budou vyhýbat tradičním společenským řešením (Chum, 2013, nestránkováno). Jejich velkým hnacím motorem je touha po úspěchu, nezávislost a dosažení manažerské pozice, kterou chápou jako něco, k čemu je potřeba se vypracovat (Kutarňová, 2018, nestránkováno). Podle nedávno publikovaného výzkumu firmy Pearsons, dává generace Z velký důraz na formální

vzdělávání, jelikož si je vědoma toho, že poznávání je pod kontrolou učitele daleko více účinnější než samostudium materiálů, které jsou volně dostupné. Není ovšem pravdou to, že by jim samostudium bylo cizí. Generace Z si uvědomuje, že potřebuje také oporu formálního vzdělávání. Podle výzkumu vyšlo najevo, že pro 25 % členů této generace je univerzitní diplom zbytečností a obejdou se i bez něj. Preferují YouTube jako výukový nástroj, prostřednictvím sociálních sítí si hledají přátele a 60 % z nich by rádo chtělo pomáhat znevýhodněným lidem (Brdička, 2018, nestránkováno). I přes výše zmiňované důvody účasti na formálním vzděláváním, se ve školách často ptají na otázky typu: „K čemu nám to bude?“ a „Proč to mám dělat tímto způsobem?“ (Kutarňová, 2018, nestránkováno).

5 Empirické šetření: Rozdíly ve vnímání stereotypů a předsudků o seniorech u reprezentantů generací X, Y a Z.

5.1 Cíle empirického šetření

Cílem empirického kvantitativního šetření bylo získat informace o tom, jaké jsou rozdíly ve vnímání stereotypů a předsudků o seniorech u reprezentantů generací X, Y a Z.

Dílčím cílem bylo zjistit, jak jednotliví reprezentanti výše zmiňovaných generací vnímají stáří, ať už obecné či stáří vlastní.

5.2 Metodika empirického šetření

Sběr dat proběhl formou kvantitativního empirického šetření, které bylo vytvořeno v online prostředí Google Forms, z důvodu jeho uživatelsky příjemného prostředí. Dotazník lze nalézt v Příloze B.

Gavora (2000, s. 48) vymezuje dotazník jako „způsob písemného kladení otázek a získávání písemných odpovědí.“ Metoda byla vybrána na základě očekávaného velkého množství respondentů s cílem zobecnit získané výsledky výzkumu.

První část dotazníku tvoří tzv. výroky, jež v této podobě lze chápat jako negativní stereotypy (předsudky) o seniorech. Jednotlivé výroky byly vytvořeny s pomocí literatury, která se stereotypy zabývá. Konkrétně lze jmenovat např.: Tošnerovou Tamaru, Haškovcovou Helenu či Edgara Palmora. Všechna díla jsou uvedena v seznamu literatury této práce. Respondenti odpovídali na dané otázky pomocí pětistupňové škály v pořadí odpovědi od *naprosto souhlasím, spíše souhlasím, nevím, spíše nesouhlasím a naprosto nesouhlasím*. Odpovědi byly poté vyhodnocovány pomocí pěti bodové škály.

Druhá část dotazníku se zaměřila na usuzování začátku stáří, na výrazy, které se pojí se stářím (zde byla pět použita pětistupňová škála), na postoje respondentů k seniorům a na strach ze stáří.

Třetí část dotazníku byla věnována sociodemografickým otázkám, tj. otázkám zaměřených na věk, pohlaví, bydliště a vzdělání respondentů.

Data byla sbírána ve třech středně velkých českých firmách v České republice, z nichž jedna se nacházela ve velkoměstě, další ve městě a třetí na vesnici, konkrétně tedy Praha, Uherský Brod a Nivnice. Společnosti nemají stejnou oblast zájmu a jsou si podobné pouze svou velikostí.

Jednotlivé společnosti byly velmi vstřícné a dotazník bylo možno distribuovat elektronicky přes jejich personální oddělení. Sběr dat proběhl v dubnu 2019.

5.2.1 Charakteristika výběrového souboru

Na začátku této podkapitoly je nutné rozlišit základní a výběrový soubor. Chráska (2007, s. 20) charakterizuje základní soubor jako „*všechny prvky (osoby, situace) patřící do skupiny, kterou zkoumáme*“ a výběrový soubor jako „*určitou část prvků vybranou ze základního souboru, která základní soubor zastupuje (reprezentuje)*.“

Výběrový soubor je zde tvořen respondenty z jednotlivých firem, jež jsou zmíněné výše. Všechny firmy se nacházejí v České republice a je tedy zastoupeno velkoměsto, město i vesnice.

Dotazník celkem vyplnilo 306 respondentek a respondentů. Minimální rozsah výběru n_{min} z populace o n prvcích by měl být v případě tohoto výzkumu 250 osob. Vypočítá se následujícím způsobem $n_{min} = 0,1 \times \sqrt{n}$ (viz Chráska, 2007, s. 26). V roce 2018 bylo podle informací z ČSÚ 6 230 773 osob, které dle jejich věku zařadit do daných generací. Minimální rozsah výběru pro toto dotazníkové šetření byl tedy naplněn.

Jak je zřejmé z výše uvedeného, cílovou skupinu lze rozdělit do tří podskupin dle jejich věku:

- a) Generace X – osoby narozené od roku 1965 (včetně) do roku 1975 (včetně)
- b) Generace Y – osoby narozené od roku 1976 (včetně) do roku 1995 (včetně)
- c) Generace Z – osoby narozené od roku 1996 (včetně) do roku 2014 (včetně) – je patrné, že zde nelze z důvodu věku zahrnout všechny ročníky narození v této skupině, proto byly do výzkumu zařazeny pouze osoby nad 15 let. V tomto případě tedy osoby od 15 do 23 let.

5.2.2 Stanovení hypotéz

Na základě studia odborné literatury v teoretické části byly hypotézy stanoveny následovně:

- Hypotéza 1 (H1): Jednotlivé generace se ve vztahu k seniorům množstvím předsudků neliší.
- Hypotéza 2 (H2): Začátek stáří vnímá každá generace jinak.
- Hypotéza 3 (H3): Obava ze stáří se liší v závislosti na generaci.

5.2.3 Testování dat

Vyhodnocení dat proběhlo na základě deskriptivní a induktivní statistiky. Deskriptivní statistika, jejíž úkolem je „shromážděná data popsat tak, aby poskytovala co možná nejpřesnější, přehledovou a názorovou informaci o měřených hromadných jevech“ (Chrásková, 2007, s. 19) a induktivní statistika, jenž má za úkol „pomáhat při rozhodování o tom, zda mezi sledovanými jevy (proměnnými) je či není vztah“ (tamtéž).

Data byla testována v počítačovém programu Excel, díky kterému byla přehledně uspořádaná a zjednodušila tudíž jak deskriptivní, tak induktivní část statistiky.

Celkové testování hypotéz lze nalézt v Příloze B.

5.3 Výsledky šetření a interpretace dat

5.3.1 Výsledky deskriptivní statistiky

Dotazníkového šetření se zúčastnilo celkem 306 respondentů. Rozdělení v rámci jednotlivých generací a rozložení dle pohlaví přikládám níže.

Tabulka 1. Četnost respondentů dle jejich věku, potažmo dle jejich příslušnosti k dané generaci

Generace	Absolutní četnost
Generace X	93
Generace Y	92
Generace Z	121
Součet	306

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka 2. Četnost respondentů dle pohlaví

Pohlaví	Absolutní četnost
Muž	147
Žena	159
Součet	306

Zdroj: vlastní zpracování

Z celkového počtu respondentů se zúčastnilo šetření 52 % žen a 48 % mužů. Vzhledem k jejich příslušnosti ke generaci bylo 30,4 % zástupců generace X, 30,1 % zástupců generace Y a 39,5 % respondentů z generace Z.

Otázky 1–15 byly věnovány jednotlivým negativním stereotypům o seniorech a byly poskládány do pětibodové škály. Na základě odpovědí na tyto otázky, které byly v rámci dotazníku 1–5 (naprosto nesouhlasím-naprosto souhlasím), bylo vytvořeno tzv. předsudkové skóre (bodový součet), tzn. součet jednotlivých odpovědí od naprosto souhlasím (1) až po naprosto nesouhlasím (5) za každou otázku. U každé generace bylo sečteno předsudkové skóre za všechny otázky a vyděleno počtem respondentů, jelikož jsem považovala za vhodné znát průměrné skóre za každou generaci.

Je možno uvést příklad, pokud se u jednoho respondenta sečte škálové hodnocení za výše zmiňované otázky, lze získat nejvíce 75 bodů, nejméně pak 15. Vzhledem k formulování otázek zde platí pravidlo, že čím větší počet bodů, tím méně předsudků o seniorech dotýčný má.

Tabulka 3. Průměrné předsudkové skóre o seniorech dle jejich příslušnosti ke generaci

Generace	Absolutní četnost
Generace X	51,86021505
Generace Y	49,32608696
Generace Z	48,32231405

Zdroj: vlastní zpracování

Podle výsledků v tabulce lze usuzovat, že se každá generace staví ke stereotypům spíše pozitivně, tzn. že jednotlivými stereotypy nejsou moc ovlivněni.

Pozornost se dále zaměřovala i na představu o začátku stáří u jednotlivých respondentů. Respondenti měli na výběr ze sedmi odpovědí, kdy poslední odpověď byla ve formě volné odpovědi, v případě, že se nedokázali zařadit jinam. Vzhledem k tomu, že u sedmé odpovědi bylo nasbíráno jen pár odpovědí, jež se ovšem daly zařadit do výše zmiňovaných šesti, nebyla tato odpověď počítána. Respondenti se zde nejvíce přikláněli k odpovědi, že stáří začíná v době, kdy člověk odejde do důchodu. Lze vidět signifikantní rozdíl mezi odpovědí odchodu do důchodu a odpověďmi ostatními.

Tabulka 4. Četnosti odpovědí respondentů dle jejich představy o začátku stáří

Představa o začátku stáří	Absolutní četnost
Když člověk dosáhne určitého kalendářního věku.	74
Když se člověk přestane účastnit společenského života.	49
Když člověk začne mít zdravotní potíže.	27
Když člověk odejde do důchodu.	103
Když děti zakládají vlastní rodinu.	14
Když se člověk starý cítí.	39
Součet	306

Zdroj: vlastní zpracování

Výzkum se dále soustředil na negativní či pozitivní slova spojené se stářím. Na tuto otázku byl udělán předvýzkum, kdy bylo respondentům řečeno, jaká slova si představí pod pojmem stáří.

Jako slovo, které si respondenti nejvíce spojují se stářím, bylo slovo důchod, což ostatně také potvrzuje výsledek hypotézy č.2. Naopak to, s čím si stáří vůbec nespojují je netrpělivost.

Tabulka 5. Četnost odpovědí respondentů dle jejich souhlasu či nesouhlasu s negativními slovy o seniorech

Generace X, Y a Z	Absolutní četnost
Zdraví	878
Smrt	673
Aktivita	981
Utrpení	1042
Zkušenost	484
Netrpělivost	1081
Ošklivost	1025
Nemoc	722
Důchod	510
Štěstí	945
Demence	912
Vděčnost	837
Osamělost	802
Nemocnice	849
Moudrost	647

Zdroj: vlastní zpracování

Další otázka směřovala k postoji jednotlivých respondentů k seniorům.

Tabulka 5. Četnosti odpovědí respondentů dle jejich postoje k seniorům

Postoj k seniorům	Absolutní četnost
Pozitivní	96
Spíše pozitivní	116
Neutrální	86
Spíše negativní	8
Negativní	0
Součet	306

Zdroj: vlastní zpracování

Za velmi zajímavý lze považovat fakt, že nikdo z respondentů neodpověděl na otázku odpovědi *negativní* a jen 2,7 % označili svůj vztah k seniorům za spíše negativní. Více respondentů označilo svůj vztah k seniorům jako neutrální, konkrétně 28,1 %, za spíše pozitivní ho označilo 37,9 % a za pozitivní 31,4 % respondentů. Zřetelně tedy převažuje spíše pozitivní vztah k seniorům. Což ostatně dokazují i výše zmiňované předsudky k seniorům, většina respondentů se k nim nekloní. A dokazuje to i výzkum Vidovičové a Rabušic, který tvrdí, že v populaci v České republice „*neexistují skupiny osob, které by považovaly seniory za jasně negativní prvek v životě společnosti*“ (Vidovičová a Rabušic, 2003, s. 15).

Pozornost byla zaměřena i strach ze stáří, kdy 42,8 % z celkového počtu respondentů odpovědělo *ano* na otázku, zda se stáří bojí. 25,5 % respondentů odpovědělo, že se stáří nebojí a 31,5 % respondentů o tom vůbec nepřemýšlí.

Tabulka 6. Četnosti odpovědí respondentů dle jejich strachu ze stáří

Strach ze stáří	Absolutní četnost
Ano	131
Ne	78
Nepřemýšlím o tom	97
Součet	306

Zdroj: vlastní zpracování

Dále se výzkum zaměřil i na sdílení domácnosti s rodiči či prarodiči, případně jinými seniory z rodiny. 29 % celkového počtu respondentů sdílí domácnost s rodiči a 71 % s nimi domácnost nesdílí.

Tabulka 7. Četnosti odpovědí respondentů dle sdílení domácnosti se seniory.

Sdílení domácnosti	Absolutní četnost
Ano	89
Ne	217
Součet	306

Zdroj: vlastní zpracování

Zde bych ráda i poukázala na rozdílnost tzv. předsudkového skóre u jednotlivých respondentů dle jejich sdílení domácnosti se seniory.

Tabulka 8. *Průměrné předsudkové skóre o seniorech dle sdílení domácnosti se seniory.*

Sdílení domácnosti	Absolutní četnost
Ano	46,45555556
Ne	50,58256881

Zdroj: vlastní zpracování

Je zde vidět malý rozdíl v předsudcích mezi lidmi, kteří se seniory bydlí a těmi, kteří s nimi nebydlí.

Dalším předmětem zkoumání v dotazníku byla také výše vzdělání respondentů. Výsledky byly následující: 4 % všech respondentů bylo se základním vzděláním, 11 % se středním vzděláním bez maturity, nejvyšší počet respondentů měl středoškolské vzdělání s maturitou, konkrétně 48 %, s vyšší odbornou školou byly 4 % respondentů a s vysokoškolským vzděláním 33 % respondentů.

Tabulka 9. *Četnosti odpovědí respondentů dle výše vzdělání.*

Vzdělání	Absolutní četnost
ZŠ	12
SŠ bez maturity	34
SŠ s maturitou	149
VOŠ	12
VŠ	101
Součet	306

Zdroj: vlastní zpracování

Za vhodné jsem opět považovala i poukázat na rozdílnost tzv. předsudkového skóre u respondentů dle jejich výše vzdělání.

Tabulka 10. *Průměrné předsudkové skóre o seniorech dle vzdělání respondentů*

Vzdělání	Absolutní četnost
ZŠ	44,46154
SŠ bez maturity	49,88571
SŠ s maturitou	48,9
VOŠ	47,45455
VŠ	49,28431

Zdroj: vlastní zpracování

Z tabulky lze usuzovat, že se respondenti na základě výše vzdělání významně neliší, je vidět pouze malý rozdíl mezi respondenty se základním vzděláním a respondenty ostatními. Takový rozdíl je možno vysvětlit i na základě odborné literatury. Vávra (2009, s. 28) tvrdí, že „nemusí jít pouze o to, že vzdělání nás zbavuje předsudků, ale také o to, že vzdělanější lidé jsou schopni své předsudky lépe skrývat (neboť „ví, co se patří“ a chtějí to ukázat i před ostatními, například před výzkumníkem), nebo je dokáží lépe argumentovat a vydávat za ne-předsudky (a naopak napadat jiné názory jako předsudečné).“

Respondenti odpovídali i na otázku jejich bydliště. 26,8 % bydlí na vesnici, 2,6 % uvedlo jako bydliště městys, největší počet respondentů bydlel ve městě, konkrétně 47,7 %, ve velkoměstě pak 22,9 % respondentů.

Tabulka 11. *Četnosti odpovědí respondentů dle bydliště*

Bydliště	Absolutní četnost
Vesnice	82
Městys	8
Město	146
Velkoměsto	70
Součet	306

Zdroj: vlastní zpracování

Zde jsem opět považovala za důležité upozornit na rozdílnost předsudkového skóre u respondentů na základě jejich bydliště.

Tabulka 12. *Průměrné předsudkové skóre o seniorech dle bydliště respondentů*

Bydliště	Absolutní četnost
Vesnice	49,634408
Městys	50,5
Město	49,527778
Velkoměsto	48,732394

Zdroj: vlastní zpracování

Z tabulky je možno opět usoudit, že se předsudkové skóre o seniorech u respondentů dle jejich bydliště významně neliší.

Otázka číslo 19 je otevřená a označená za nepovinnou ve znění: Jak byste popsal/a Váš vztah k Vašemu vlastnímu stáří? (strach, odmítání, chci zemřít mladý/á, těším se atp.) Na otázku odpovědělo 45 respondentů z celkového počtu 306, přepočteno na procenta pak 14,7 % respondentů. Pokud bychom odpovědi shrnuli, respondenti píšou o strachu ze stáří, někteří se naopak těší na volný čas, ostatní by rádi stárli s noblesou a někteří ho zkrátka odmítají. Odpovědi respondentů podle generace lze najít v Příloze C.

5.3.2 Výsledky induktivní statistiky

Celkové testování hypotéz je součástí Přílohy B.

Hypotéza 1

Hypotéza 1 Jednotlivé generace se ve vztahu k seniorům množstvím předsudků neliší byla stanovena na základě odborného výzkumu, jež se zabýval postojem věkových skupin ke stereotypům o stáří a seniorech. Jedna ze čtyř výzkumných otázek zněla, zda je množství stereotypů o seniorech a mladých lidech u mladších a starších dospělých stejné. Výzkum ukázal, že mladší a starší dospělí se neliší v přístupu ke stereotypům o seniorech. Dá se tudíž říct, že množství stereotypů o seniorech není u těchto věkových skupin rozdílné (Chasteen, Schwarz, Park, 2002, nestránkováno).

Aby bylo možné tuto hypotézu testovat, bylo potřeba vyhodnotit data z otázky číslo 1–15, která zkoumala jednotlivá stereotypní tvrzení a také z otázky číslo 21, jejíž obsahem byl dotaz na věk respondenta. Respondenti mohli vybírat na škále 1–5, kdy číslo 1 označuje tvrzení *naprosto souhlasím* a číslo 5 *naprosto nesouhlasím*. Jednotlivá tvrzení v otázkách číslo 1–15 byla seskládána na základě literatury a autorů, kteří se stereotypy o seniorech zabývají (viz kapitola 3).

Testováním této hypotézy jsem se snažila poukázat na rozdíly ve vnímání předsudků o seniorech u jednotlivých generací X, Y a Z.

Jejím testováním jsem ovšem došla k závěru, že s pravděpodobností 95 % se množství předsudků o seniorech u jednotlivých generací neliší. I přesto, že má podle výsledku generace X nejméně předsudků, není zde statisticky významný rozdíl a generace se tudíž statisticky neliší.

Pokud bychom se ale na jednotlivé otázky zaměřili hlouběji, zjistili bychom více o tom, jak respondenti odpovídali a jaké tvrzení bylo „nejpreferovanější“. Při hlubším testování jednotlivých tvrzení bylo u všech generací zjištěno, že i přes výsledek hypotézy 1 mají na otázky respondenti jednotlivých generací názor a nesměřují zde k tzv. středovým tendencím.

U respondentů patřících ke generaci X se projevil jejich souhlas s otázkou číslo 11, jejíž znění je: *Starí lidé většinou nejsou schopni pracovat stejně výkonně jako mladí*. Naopak otázka, se kterou byl projev největší nesouhlas, je otázka číslo 3 – *Starí lidé jsou většinou oškliví*.

U respondentů patřících ke generaci Y byl projev největší souhlas s otázkou číslo 11 – *Starí lidé většinou nejsou schopni pracovat stejně výkonně jako mladí*. Stejně tak jako u generace X. Nejmenší souhlas byl zaznamenán v případě otázky číslo 5 – *Starí lidé jsou většinou všichni stejní*.

U respondentů generace Z byl nejvíce vyjádřen souhlas opět s otázkou č. 11. Naopak nejmenší souhlas byl vyjádřen opět s otázkou č. 5, kdy většina nesouhlasí s výrokem, že staří lidé jsou většinou všichni stejní.

Z testování vyplývá, že Hypotéza 1 byla potvrzena. V hlubší analýze se dokonce potvrdily i stejné „preference“ vůči jednotlivým stereotypům.

Hypotéza 2

Hypotéza 2 Začátek stáří vnímá každá generace jinak byla stanovena na základě publikace a výzkumu od Vidovičové a Rabušice z roku 2003. V jejich rozsáhlém šetření se respondentů ptali, kdy podle nich začíná staří. Nejčastější odpovědi byly: fyzický stav, věk, odchod do důchodu, narození vnoučete, ztráta duševní svěžesti, ztráta autonomie a potíže přizpůsobit se změnám. Výsledky daného výzkumu potvrdily, že nejmladší věková skupina se od ostatních dvou ve vnímání začátku stáří liší (Vidovičová, Rabušic, 2003, s. 11–12).

Data, která byla zapotřebí k testování této hypotézy, lze tedy najít v otázce č. 16 ve znění: *Kdy podle Vás začíná stáří?* a v otázce č. 21, která je zaměřena na věk respondenta.

Nejprve bylo nutné prokázat, že mezi jednotlivými generacemi a vnímáním začátku stáří existuje významný vztah. Testování daný vztah potvrdilo a ukázalo se, že lze najít rozdílné preference jednotlivých generací v případě vnímání začátku stáří. U všech generací je možné říct, že s pravděpodobností 95 % se četnosti odpovědi ve spojitosti se začátkem stáří různí.

Dále je možné zkoumat vnímání začátku stáří u jednotlivých generací. Na základě testování je možné usuzovat, že generace X předpokládá, že stáří začíná tehdy, když se člověk přestane účastnit společenského života.

Generace Y je jiného názoru vzhledem k tomu, že za začátek stáří považuje situaci, kdy člověk dosáhne určitého kalendářního věku.

Generace Z se taktéž od předešlých dvou generací liší. Říká, že pro ni stáří začíná tehdy, kdy člověk odejde do důchodu.

Podrobnější testování výše zmiňovaných tvrzení lze najít v Příloze B.

Hypotéza 3

Hypotéza Obava ze stáří se liší v závislosti na generaci byla založena na základě výzkumu a publikace Saka a Kolesárové, kdy na jejich otázku „Co pro Vás představuje seniorský věk především“ odpovědělo 12 % populace, že riziko, hrozbu a strach. Zároveň uvedli, že zde sice nebyly významné rozdíly v sociodemografickém ohledu, ovšem lze najít určité diference. Konkrétně je možno najít rozdíly z hlediska strachu ze stáří u jednotlivých generací, kdy starší

generace uváděla, že má ze stáří spíše obavy, kdežto generace mladší odpovídala, že se na stáří těší (Sak a Kolesárová, 2008, s. 21). Další výzkum, který byl zaměřen na stejné téma, je výzkum Tomlina z roku 2006 zaměřený na strach ze stáří u dvou věkových skupin. Výsledkem je, že starší věková skupina má výrazně větší úzkost ze stárnutí, než skupina mladší (Tomlin, 2006, s. 16).

Testováním jsem se snažila prokázat vztah mezi strachem ze stáří a mezi jednotlivými generacemi. Na základě výše zmíněné literatury jsem usuzovala, že čím víc se jednotliví lidé blíží k době, o které si myslí, že v ní stáří začíná, budou mít větší obavy.

K testování této hypotézy byla použita data z otázky č. 18, jež zněla: *Máte ze stáří strach?* a z otázky č. 21, jejíž obsahem byl věk respondenta, jak již bylo zmíněno výše.

Testování se hypotézu nepodařilo ověřit a lze konstatovat, že s pravděpodobností 95 % se míra obavy ze stáří neliší v závislosti na generaci.

Hypotézu jsem se ale snažila zkoumat hlouběji, abych zjistila, jak si stojí jednotlivé generace. U generace X bylo zjištěno, že ze stáří strach opravdu mají. U zbývajících generací – generace Y a Z – se bohužel statisticky jejich názor na danou problematiku neprokázal.

5.4 Diskuse

5.4.1 Diskuse metod šetření

Při tvorbě a vyhodnocování výše zmíněného byl použit postup, který uvádí Chráska ve své knize Metodologie pedagogického výzkumu z roku 2007.

Hypotézy jsou většinou na začátku kvantitativního výzkumu stanoveny jako hypotézy věcné. Chráska tvrdí, že v rámci testování hypotéz je důležité každou hypotézu nejdříve převést do podoby tzv. statistické hypotézy, aby je bylo možné testovat pomocí statistických metod (2007, s. 69). Dále tvrdí, že je nutné si stanovit alternativní a nulovou hypotézu. Nulová hypotéza říká, že mezi proměnnými, které zkoumáme, není vztah. Pokud se při testování ovšem ukáže, že nulovou hypotézu lze odmítnout, přijímáme poté hypotézu alternativní, jež tvrdí, že vztah mezi proměnnými existuje (tamtéž).

Po stanovení statistické, alternativní a nulové hypotézy bylo pomocí testů statistické významnosti testováno, zda mezi jednotlivými zkoumanými jevy v hypotézách existuje statisticky významný vztah. Pokud lze konstatovat, že výsledek testování je statisticky významný, vyjadřuje to, že je

velice nepravděpodobné, že by byl způsoben náhodou. Rozhodování v testech statistické významnosti má vždy pravděpodobností charakter, nelze nikdy říct, že bychom si byli výsledkem naprosto jistí. Riziko, že bychom odmítli neoprávněně nulovou hypotézu se nazývá hladina významnosti (Chráska, 2007, s. 70). V tomto šetření byla hladina významnosti nastavena na 0,05.

Testování statické významnosti se provedlo na základě testu dobré shody chí-kvadrát, který má za úkol zjistit, zda se pozorované četnosti odpovědí liší od očekávaných četností odpovědí, které odpovídají nulové hypotéze (Chráska, 2007, s. 72).

5.4.2 Souhrn šetření a diskuse s literaturou

Jak je zmíněno výše u kapitoly 5.1, cílem kvalitativního šetření bylo získat informace o tom, jaké jsou rozdíly ve vnímání stereotypů o seniorech u reprezentantů generací X, Y a Z. Hlavním cílem bylo zjistit, zda se jednotliví zástupci generací X, Y a Z liší ve vnímání stereotypů o seniorech a zda jsou mezi nimi rozdíly.

Dílním cílem bylo zjistit, jak jednotliví reprezentanti výše zmiňovaných generací vnímají stáří, ať už obecné či stáří vlastní.

Hypotéza 1

Ze zjištěných výsledků je patrné, že se jednotlivé generace neliší v přístupu ke stereotypům o seniorech, nejsou mezi nimi výrazné rozdíly. Což ostatně dokazuje i zmíněná literatura.

Otázky 1–15, ze kterých bylo čerpáno v hypotéze, byly stanoveny na základě odborné literatury. Byly určeny tak, abych každá z nich pokrývala jinou oblast v životě člověka – hodnocení stáří, pracovní schopnosti seniorů, sociální život, povaha a osobnost seniorů.

Jak je již zmíněno výše – výsledky testování hypotézy potvrdily to, že mezi jednotlivými generacemi není statisticky významný rozdíl ve vnímání stereotypů o seniorech. Pokud bychom se zaměřili na každou generaci zvlášť, zjistili bychom, že podle výsledků byla negativními stereotypy nejméně ovlivněna generace X. Tento rozdíl je sice statisticky nevýznamný, ale uvádí jej i Chopik a Giasson (2017, nestránkováno). Tvrdí, že starší dospělí by měli mít méně předsudků o seniorech a starších lidech než mladší věkové kategorie, což dokazuje i jejich výzkum.

To, že není přístup jednotlivých generací ke stereotypům o seniorech rozdílný, potvrdila i hlubší analýza otázek. Při zkoumání jsem došla k závěru, že všechny generace nejvíce souhlasily

s otázkou č. 11, tj. s výrokem, že „*Staří lidé většinou nejsou schopni pracovat stejně výkonně jako mladí*“, o čemž lze polemizovat. Ve výzkumu Richarda Posthuma a Michaela Campiona z roku 2009, jež zkoumal negativní stereotypy o starších lidech na pracovišti, byl jako jeden z nejčastějších stereotypů uváděn stereotyp, že jsou starší lidé vnímáni jako hodní, ale ne moc kompetentní. Je zde ale velmi málo důkazů o tom, že výkonnost v práci klesá s věkem – právě naopak, některé výzkumy dokazují, že ve srovnání s mladšími lidmi jsou starší lidé produktivnější (Blaine, Brencheley, 2017, s. 177). Naopak – s čím souhlasili nejméně, byla otázka číslo 5, tedy „*Staří lidé jsou většinou všichni stejní*“. S tímto výrokem výrazně nesouhlasila generace Y a Z. Už na základě kapitoly 1.2.3 lze říct, že staří lidé nejsou všichni stejní. Tvoří velmi heterogenní skupinu a liší se životním stylem, vzděláním, osobnostními rysy, ekonomickými podmínkami atp. (Čevela, Kalvach a Čeledová, 2012, s. 27). S otázkou č. 3, tj. „*Staří lidé jsou většinou oškliví*“ viditelně nesouhlasila pouze generace X. O ošklivosti se práce zmiňuje v podkapitole 3.2.3. Vzhledem k tomu, že nejvíce je sociálními sítěmi ovlivněna hlavně generace Y a Z (viz kapitola 4), a to, že je v dnešní společnosti krása spojená s mladím, což je demonstrováno hlavně skrze sociální sítě, lze usuzovat, proč u těchto generací nebyl tento výrok označen za výrok, s nímž nejvíce souhlasí stejně jako generace X.

Hypotéza 2

Jak už bylo zmíněno výše hypotéza Začátek stáří vnímá každá generace jinak byla stanovena na základě publikace a výzkumu od Vidovičové a Rabušice z roku 2003. V jejich rozsáhlém šetření se respondentů ptali, kdy podle nich začíná stáří. Nejčastější odpovědi byly: fyzický stav, věk, odchod do důchodu, narození vnoučete, ztráta duševní svěžesti, ztráta autonomie a potíže přizpůsobit se změnám. Výsledky daného výzkumu potvrdily, že nejmladší věková skupina se od ostatních dvou ve vnímání začátku stáří liší (Vidovičová, Rabušic, 2003, s. 11–12). Nejmladší věková skupina zvolila jako mezník začátku stáří věk, ostatní věkové skupiny volily ve většině případů možnost fyzický zdravotní stav. Pokud bychom výsledek srovnali s výzkumem k této práci, došli bychom k závěru, že se nepatrně liší. Zatímco ve výzkumu této práce byla nejfrekventovanější odpověď ta, že stáří začíná v době, kdy člověk odejde do důchodu, tak ve výzkumu Vidovičové a Rabušice byla tato možnost označována jen v 17 % odpovědí. Vidovičová konstatuje, že je možné, že i lidé v České republice už nespojují odchod do důchodu s konceptem stáří (Vidovičová, Rabušic, 2003, s. 11). Rozdíl ve výsledku šetření může být dán i časovým rozdílem dvaceti let.

Ve výzkumu této práce za nejméně frekventovanou odpověď začátku stáří lze označit odpověď „když děti zakládají vlastní rodinu“, což se shoduje s výzkumem Vidovičové. Pokud se zaměříme hlouběji na jednotlivé generace, generace X označila jako mezník stáří dobu, kdy se člověk přestane účastnit společenského života; generace Y dobu, kdy dosáhne určitého věku a generace Z dobu, kdy odejde do důchodu. Co se týče generace Z, lze tento výrok potvrdit i tím, že v otázkách v dotazníku týkajících se slov, jež si respondenti spojují se stářím, bylo pro generaci nejpreferovanější slovo právě *důchod* (viz Příloha C).

Co se týče kalendářního věku, na základě výzkumu U.S.Trust z roku 2017 lze potvrdit, že i v tomto se jednotlivé generace liší. Podle generace X začíná stáří v 65 letech, podle generace Y v 59 letech (PVA Advisory, 2017, s. 29).

Hypotéza 3

Hypotéza Obava ze stáří se liší v závislosti na generaci byla založena na základě výzkumu a publikace Saka a Kolesárové, kde bylo řečeno, že lze najít rozdíly mezi starší a mladší generací ohledně strachu ze stáří. Konkrétně ten, že starší generace z něj má spíše obavy, kdežto mladší se na něj těší. Testováním se nepodařilo potvrdit, že by se strach či obava ze stáří lišili v závislosti na generaci. Prokázat se naopak podařilo, že největší strach ze stáří má sice generace X, což se shoduje s výrokem v publikaci Saka a Kolesárové, ale u generací Y a Z se neprokázal statisticky významný názor na strach ze stáří. V Příloze C je možno vidět rozdíly na otázku 19 ve slovních odpovědích u jednotlivých generací. Z nasbíraných odpovědí lze usoudit, že generace X ve vztahu k vlastnímu stáří odpovídala převážně strachem a odmítáním, kdežto u generace Y a Z se častěji vyskytovaly odpovědi jako „stáří neřeším“, „nepřemýšlím o něm“, „je daleko“, „zemřu mladý/á“. I tyto odpovědi nám mohou potvrdit výsledky hypotézy.

Limity empirického šetření

Limitujícím faktorem tohoto šetření může být považován fakt, že ne všichni lidé z generace Z jsou ekonomicky aktivní. Pro účel této práce a šetření byli jako respondenti generace Z chápáni pouze respondenti, kteří jsou ekonomicky aktivní. Pokud bychom totiž šetření vztáhli na celé věkové rozpětí, hranice nejmladšího respondenta by byla 5 let věku. Nicméně jsem chtěla do výzkumu zařadit všechny tři generace a výběrový soubor i přesto splňuje požadovaný počet respondentů.

Jako dalším limitujícím prvkem se může zdát fakt, že šetření bylo aplikovatelné na celou populaci v České republice, a přitom tak šetřeno nebylo. Vzhledem ale k možnému rozsahu této práce a vyhodnocení celého dotazníku, byli respondenti omezeni na tři místa v České republice a aby bylo šetření co nejvíce objektivní, bylo zvoleno velkoměsto, město a vesnice a dotazníky rozdány ve středně velkých firmách podobného zaměření. Je možné namítat, že pokud by byly dotazníky rozdány ve firmách jiného zaměření, či úplně jiných místech, dopadlo by šetření rozdílně. Nicméně, literatura potvrzuje výsledky výzkumu a šetření na jiných místech by mohlo být podnětem pro další výzkum.

Co se týče námětů při opakovaném šetření, bylo by možné uvést více otevřených odpovědí u jednotlivých otázek a zajímavé by bylo i respondentovo vypsání stereotypů, které ještě zná, případně co za stereotypy považuje.

5.5 Shrnutí

V souhrnu je možno tedy tvrdit, že i přesto, že se neprokázaly rozdíly ohledně stereotypů o stáří a seniorech v rámci jednotlivých generací, rozdíly ve vnímání stáří se u generací prokázaly. Ať už z hlediska vnímání začátku stáří, či z hlediska výrazů, jež si jednotliví respondenti se stářím pojí (otázka č. 17), což lze nalézt v Příloze C nebo z hlediska vztahu k vlastnímu stáří, to je možno usoudit na základě slovních odpovědí na otázku 19 taktéž v Příloze C.

Naopak se ukázalo že míra předsudků se neliší ani z hlediska bydliště či vzděláním respondentů, u vzdělání však lze zaznamenat mírný rozdíl mezi základním stupněm a ostatními stupni vzdělání. Mírný rozdíl lze také zaznamenat u míry předsudků z hlediska bydlení se seniory, kdy větší míru předsudkového skóre (tzn. méně předsudků) získali respondenti, kteří se seniory nebydlí a menší míru (tzn. více předsudků) respondenti, kteří se seniory bydlí. To ostatně dokazuje i výzkum Vidovičové a Rabušice, který konstatuje, že pokud má člověk se seniory blízký vztah, má v nich například kamarády či rodinu, tak dosahují, co se týče postojů k seniorské populaci, nejnižšího skóre. Naopak vyššího skóre dosahují ti, kteří mezi nimi kamarády a příbuzné nemají (2003, s. 17).

Domnívám se, že výzkum může být přínosem i andragogice. To, že jsou senioři ve všech studijních materiálech zmiňováni jako heterogenní skupina, poukazuje se na jejich rozdílnost a na to, že bychom je neměli posuzovat pouze na základě jejich příslušnosti k určité skupině. Podle výsledků výzkumu v rámci stereotypů je vidno, že většina respondentů si uvědomuje, že dané stereotypy

nejsou pravdou a je třeba s nimi bojovat, jak u dotyčného člověka, tak v celé společnosti. A podle těchto výsledků lze říct, že je společnost na dobré cestě. Jak je zmíněno na začátku kapitoly 2, že ageismus nastoupil stejně tak, jako rasismus a sexismus, je i u ageismu pravděpodobné, že se o něm bude vědět čím dál více.

6 Závěr

Ageismus bude v budoucnosti nabývat stále většího významu. Je pravdou, že v zahraničí je ageismus více rozšířenější, neboť je v tamních podmínkách frekventovaněji uváděn v různých oblastech. Jak už jsem zmiňovala na začátku – je vidno, že v českých oblastech si své místo stále hledá. Některé literatury zmiňují, že je s ageismem doslova „nutno bojovat“ a „porazit“ jej. Lze se přiklonit k názoru, že je opravdu velmi potřebné rozpoznávat jednotlivé stereotypy o stáří a seniorech a vědět, co je a co není založeno na pravdě.

Bakalářská práce měla získat informace ohledně rozdílů ve vnímání vybraných aspektů spojených se starším věkem u reprezentantů generací X, Y a Z. Práce vznikla na základě teoretických poznatků z odborné literatury a kvantitativního dotazníkového šetření, jež bylo provedeno s respondenty z konkrétní vesnice, města a velkoměsta v České republice.

V úvodu bakalářské práce se předmětem teoretických poznatků stalo stáří a stárnutí. Ať už to bylo obecné vysvětlení pojmů, což se vzhledem k tématu práce ukázalo jako velmi podnětné, či to bylo stárnutí společnosti nebo i fyzické, psychické a sociální změny, které lze ve stáří očekávat. Velká pozornost byla zaměřena i na ageismus, jeho vymezení, zdroje a projevy. V závěru této kapitoly je dále předmětem i ageismus na trhu práce. Práce se dále věnovala stereotypům a předsudkům o seniorech a pro empirické šetření byl kladen důraz i na vymezení generací X, Y a Z. Hlavním cílem empirického šetření bylo zjistit, jak jednotliví zástupci generací X, Y a Z vnímají stereotypy a předsudky o seniorech. Dílčím cílem bylo poté zjistit, jak jednotliví reprezentanti výše zmiňovaných generací vnímají stáří, ať už obecné či stáří vlastní.

Z výsledků empirického šetření vyplynulo, že se neprokázaly rozdíly ve vnímání stereotypů o seniorech u jednotlivých generací X, Y a Z. Prokázaly se ale rozdíly ve vnímání stáří, ať už z hlediska vnímání začátku staří nebo výrazů, které si respondenti se stářím spojili. Naopak se neprokázaly rozdíly mezi množstvím stereotypů o seniorech a místem bydlení. Prokázaly se ale nepatrné rozdíly v případě vzdělání respondentů a jejich ovlivnění stereotypy či rozdíly mezi sdílením domácnosti jednotlivých respondentů se seniory a jejich ovlivnění stereotypy. Zároveň se taktéž neprokázaly ani rozdíly ohledně strachu ze stáří u jednotlivých generací. Podařil se zde ovšem prokázat největší strach ze stáří u generace X, u ostatních dvou generací se statisticky významný názor na strach ze stáří neprokázal.

Domnívám se, že bakalářská práce může sloužit jako zdroj informací o vztahu mezi jednotlivými generacemi a jejich vnímání negativních stereotypů o stáří, obecného staří a staří vlastního. Práce může být také použita jako podnět pro další výzkum.

7 Soupis bibliografických citací

AKSEN. Střet generací v ČR a jejich charakteristika. *AkSen* [online]. Praha: AkSen, 2014 [vid. 2019-05-23]. Dostupné z: <http://www.aksen.cz/clanek/stret-generaci-v-cr-jejich-charakteristika>.

ALLPORT, Gordon Willard. *O povaze předsudků*. Praha: Prostor, 2004. Obzor. ISBN 80-7260-125-3.

ATKINSON, Rita L., Richard C. ATKINSON, Edward E. SMITH, Daryl J. BEM a Susan NOLEN-HOEKSEMA. *Psychologie*. Praha: Victoria Publishing, 1995. ISBN 80-85605-35-X.

BHANDARI, Tamara. Women's brains appear three years younger than men's. In: *medicine.wustl.edu* [online]. 4.2.2019 [vid. 2019-06-27]. Dostupné z: <https://medicine.wustl.edu/news/womens-brains-appear-three-years-younger-than-mens/>.

BLAINE, Evan a Kimberly BRENCHLEY. *Understanding the Psychology of Diversity*. United States: SAGE Publications, 2017. ISBN 978-148-33-19230.

BOHOŇKOVÁ, Irma. Generace Y: oříšek pro manažery? In: *koucinkportal.cz* [online]. 27.3.2017 [vid. 2019-06-23]. Dostupné z: <https://www.koucinkportal.cz/generace-y-orisek-manazery/>.

BRAUER, Kai a Wolfgang CLEMENS. *Zu Alt?: „Ageism“ und Altersdiskriminierung auf Arbeitsmärkten*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2010. ISBN 978-3-531-17046-6.

BRDIČKA, Bořivoj. Generace Z. In: *Rvp.cz* [online]. Praha, 5. 11. 2018 [vid. 2019-06-25]. Dostupné z: <https://spomocnik.rvp.cz/clanek/21848/GENERACE-Z.html>.

BUŽGOVÁ, R. a H. KLECHOVÁ. Měření postojů seniorů ke stáří. *General Practitioner / Praktický Lekar* [online]. 2011, 91(7), 396–401 [vid. 2019-03-04]. ISSN 00326739. Dostupné z: <http://eds.a.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=14&sid=dd1e9893-24d7-4822-8865-4a79ae8c72b5%40sdc-v-sessmgr01>.

ČELEDOVÁ, L., R. PTÁČEK, R. ČEVELA a H. PTÁČKOVÁ. Adaptace ve staří ve vztahu ke zdravotnímu stavu a stupni závislosti a etické hodnoty při posuzování stupně závislosti. *Revision*. 2017, 20(2), 51–59 [vid. 2019-03-03]. ISSN 1214–3170. Dostupné z: <http://eds.a.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=16&sid=dd1e9893-24d7-4822-8865-4a79ae8c72b5%40sdc-v-sessmgr01>.

ČELEDOVÁ, Libuše, Zdeněk KALVACH a Rostislav ČEVELA. *Úvod do gerontologie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3404-3.

ČEVELA, Rostislav, Zdeněk KALVACH a Libuše ČELEDOVÁ. *Sociální gerontologie: úvod do problematiky*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3901-4.

ČSÚ. *Aktuální populační vývoj v kostce* [online]. Praha: ČSÚ, 2016 [vid. 2019-04-06].

ČSÚ. *Projekce obyvatelstva České republiky – 2018-2100* [online]. Praha: Český Statistický úřad, 2018a [vid. 2019-03-13]. ISBN 978-80-250-2778-3. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/61566242/13013918u.pdf/6e70728f-c460-4a82-b096-3e73776d0950?version=1.2>.

ČSÚ. *Věkové složení obyvatelstva – 2018* [online]. Praha: Český Statistický úřad, 2018b [vid. 2019-04-13]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/91917716/1300641901.pdf/b6fa7e0f-25d1-44c2-9d24-f29b42f41ffb?version=1.0>.

DVOŘÁČKOVÁ, Dagmar. *Kvalita života seniorů: v domovech pro seniory*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4138-3.

ERIKSON, Erik H. *Životní cyklus rozšířený a dokončený*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. Psychologie P. ISBN 80-7106-291-X.

Evropská komise. *Towards a Europe of All Ages: Promoting Prosperity and Intergenerational Solidarity* [online]. Brusel: EK, 1999 [vid. 2019-04-06]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/employment_social/social_situation/docs/com221_en.pdf.

FOCUS. *Senioři a média – Vybrané výsledky sociologického výzkumu agentury FOCUS* [online]. Praha: Focus, 2005 [vid. 2019-05-23]. Dostupné z: www.focusagency.cz/down/ukaz33_4300b2c4610ad.pdf.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-79-6.

GEIST, Bohumil. *Sociologický slovník*. Praha: Victoria Publishing, 1992. ISBN 80-85605-28-7.

GIBSON, Jane Whitney, John Preston JONES, Jennifer CELLA, Cory CLARK, Alexandra EPSTEIN a Jennifer HASELBERGER. Ageism and the Baby Boomers: Issues, Challenges and the TEAM Approach. *Contemporary Issues in Education Research* [online]. 2010, 3(1), 53–60 [vid. 2019-05-23]. ISSN 19405847. Dostupné z: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1072586.pdf>.

GORLICK, Adam. Stanford study shows getting older leads to emotional stability, happiness. *Stanford.edu.com* [online]. 27.10.2010 [vid. 2019-04-15]. Dostupné z: <https://news.stanford.edu/news/2010/october/older-happy-study-102710.html>.

HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenomén stáří*. Praha: Havlíček Brain Team, 2010. ISBN 978-80-87109-19-9.

HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Sociální gerontologie, aneb, Senioři mezi námi*. Praha: Galén, 2012. ISBN 978-80-7262-900-8.

HELUS, Zdeněk. *Úvod do psychologie*. Praha: Grada, 2018. Psyché. ISBN 978-80-247-4675-3.

HNILICA, Karel. *Stereotypy, předsudky, diskriminace: (pojmy, měření, teorie)*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2010. Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et historica. Monographia. ISBN 978-80-246-1776-3.

HORVÁTHOVÁ, Petra, Jiří BLÁHA a Andrea ČOPIKOVÁ. *Řízení lidských zdrojů: nové trendy*. Praha: Management Press, 2016. ISBN 978-80-7261-430-1.

HOFMANOVÁ, Vratislava. Když zemře partner. Jak to přežít? In: *i60.cz* [online]. 28. 2. 2019 [vid. 2019-05-04]. Dostupné z: <https://www.i60.cz/clanek/detail/22059/kdyz-zemre-partner-jak-to-prezit>.

HOLCZEROVÁ, Vladimíra a Dagmar DVOŘÁČKOVÁ. *Volnočasové aktivity pro seniory*. Praha: Grada Publishing, 2013. ISBN 978-80-247-4697-5.

HOLMEROVÁ, Iva. Stáří na přelomu tisíciletí. *Medicina po Promoci* [online]. 2017a, 18(4), 314–315 [vid. 2019-04-04]. ISSN 12129445. Dostupné z: <http://eds.a.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=19&sid=dd1e9893-24d7-4822-8865-4a79ae8c72b5%40sdc-v-sessmgr01>.

HOLMEROVÁ, Iva. Vyšší věk a my – Jak se dívat na stáří. *Duha* [online]. 2017b, 8(4), 70–73 [vid. 2018-11-23]. ISSN 18044255. Dostupné z: <http://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=3&sid=687ae5dc-c84c-44a5-89cb-52a1412aaea2%40pdc-v-sessmgr03>.

HRFORUM. Generace X a Y a diverzita na pracovišti. *HRForum* [online]. Praha: HRForum, 2010 2014 [vid. 2019-06-20]. Dostupné z: <http://hrforum.cz/studovna/generace-x-a-y-a-diverzita-na-pracovisti-2/>.

HROZENSKÁ, Martina a Dagmar DVOŘÁČKOVÁ. *Sociální péče o seniory*. Praha: Grada Publishing, 2013. ISBN 978-80-247-4139-0.

CHASTEEN, Alison, Norbert SCHWARZ a Denisa PARK. The Activation of Aging Stereotypes in Younger and Older Adults. *Journal of Gerontology: PSYCHOLOGICAL SCIENCES* [online]. 2002. 57B(6), 540–547 [vid. 2019-06-29]. ISSN 17585368. Dostupné z: <https://www.semanticscholar.org/paper/The-activation-of-aging-stereotypes-in-younger-and-Chasteen-Schwarz/a11db15868bdcbe5288e7d591e0141490dea3647>.

CHOPIK, William a Hannah GIASSON. Age Differences in Explicit and Implicit Age Attitudes Across the Life Span. *The Gerontologist*. [online]. 2017. 57(2), 169–177 [vid. 2019-06-29]. ISSN: 17585341. Dostupné z: https://academic.oup.com/gerontologist/article/57/suppl_2/S169/3913364.

CHUM, Sebastian. *Současné generace X, Y a Z – krátké seznámení*. In: *iDNES.cz* [online]. 12. 11. 2013 [vid. 2019-06-25]. Dostupné z: <https://sebastianchum.blog.idnes.cz/blog.aspx?c=372981>.

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada Publishing, 2007. Pedagogika. ISBN 978-80-247-1369-4.

IPSOS. Generace Y jako cílová skupina výzkumu. *Ipsos* [online]. Praha: Ipsos, 2.9.2017 [vid. 2019-06-23]. Dostupné z: <https://www.ipsos.com/cs-cz/generace-y-jako-cilova-skupina-vyzkumu>.

JANDOUREK, Jan. *Slovník sociologických pojmů: 610 hesel*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3679-2.

JANIŠ, Kamil. *Volný čas seniorů*. Praha: Grada, 2016. Pedagogika. ISBN 978-80-247-5535-9.

JAROŠOVÁ, Darja. *Péče o seniory*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2006. ISBN 80-7368-110-2.

JEDLIČKA, Václav. *Praktická gerontologie*. Brno: Institut pro další vzdělávání pracovníků ve zdravotnictví, 1991. ISBN 80-7013-109-8.

JIRÁSKOVÁ, Věra. *Mezigenerační porozumění a komunikace*. Praha: Eurolex Bohemia, 2005. ISBN 80-86861-80-5.

- JUREČKA, Václav. *Makroekonomie*. Praha: Grada, 2010. Expert. ISBN 978-80-247-3258-9.
- KALVACH, Zdeněk. *Geriatrické syndromy a geriatrický pacient*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2490-4.
- KALVACH, Zdeněk. *Geriatric a gerontologie*. Praha: Grada, 2004. ISBN 80-247-0548-6.
- KANCEÁŘ VEŘEJNÉHO OCHRÁNCE PRÁV. *Výroční zpráva o ochraně před diskriminací 2017*. [online]. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2018 [vid. 2019-01-06]. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/DISKRIMINACE/Vyrocní_zpravy/Vyrocní_zprava_o_ochrane_pred_diskriminaci_2017.pdf.
- KANE, Sally. The Common Characteristics of Generation X Professionals. In: *TheBalanceCareers.com* [online]. 17.4.2019 [vid. 2019-06-23]. Dostupné z: <https://www.thebalancecareers.com/common-characteristics-of-generation-x-professionals-2164682>.
- KLEVETOVÁ, Dana. *Motivační prvky při práci se seniory*. Praha: Grada, 2017. Sestra. ISBN 978-80-271-0102-3.
- KOCIANOVÁ, Renata. *Personální řízení: východiska a vývoj*. Praha: Grada, 2012. Psyché. ISBN 978-80-247-3269-5.
- KOTLER, Philip a Kevin Lane KELLER. *Marketing management: 14. vydání*. Praha: Grada, 2013. Profesionál. ISBN 978-80-247-4150-5.
- KOTLER, Philip, Veronica WONG, John SAUNDERS a Gary ARMSTRONG. *Moderní marketing*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1545-2.
- KOUKOLÍK, František. *Metuzalém: o stárnutí a stáří* [online]. Praha: Karolinum, 2014 [vid. 2019-04-25]. ISBN 978-80-246-2464-8. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/cuni/Doc?id=10960950>.

KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie nemoci*. Praha: Grada, 2002. Psyché. ISBN 80-247-0179-0.

KUTARŇOVÁ, Jana. Generace Z hledá první práci. Čím je jako zaměstnavatel zaujmete? In: *lmc.eu* [online]. 31. 5. 2018 [vid. 2019-06-25]. Dostupné z: <https://www.lmc.eu/cs/magazin/clanky/generace-z-vstupuje-na-pracovni-trh/>.

KUTNOHORSKÁ, Jana. *Multikulturní ošetrovatelství pro praxi*. Praha: Grada, 2013. Sestra. ISBN 978-80-247-4413-1.

KUTNOHORSKÁ, Jana. Předsudky o stáří. In: *SeniorZone.cz* [online]. 1.5.2016 [vid. 2019-06-27]. Dostupné z: <https://www.seniorzone.cz/33/predsudky-o-stari-uniqueidmRRWSbk196FNf8-jVUh4EiWP16AvHxm1uU6MQNo-goA/>.

LAGACÉ, Martine, Lise VAN DE BEECK a Najat FIRZLY. Building on Intergenerational Climate to Counter Ageism in the Workplace? A Cross-Organizational Study. *Journal of Intergenerational Relationships* [online]. 2019, 17(2), 201–219 [vid. 2019-06-01]. DOI: 10.1080/15350770.2018.1535346. ISSN 15350770.

LITTLE, William. *Introduction to Sociology: 1st Canadian Edition* [online]. Victoria, B.C.: BC Open Textbook Project, 2014 [vid. 2019-05-04]. Dostupné z: <https://opentextbc.ca/introductiontosociology/>.

LOUŽEK, Marek. *Důchodová reforma*. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2612-3.

MACDONALD, Jamie L. a Sheri R. LEVY. Ageism in the Workplace: The Role of Psychosocial Factors in Predicting Job Satisfaction, Commitment, and Engagement. *Journal of Social Issues* [online]. 2016, 72(1), 169–190 [vid. 2019-04-04]. DOI: 10.1111/josi.12161. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/josi.12161/abstract>.

MALÍKOVÁ, Eva. *Péče o seniory v pobytových sociálních [sic] zařízeních*. Praha: Grada, 2011. Sestra. ISBN 978-80-247-3148-3.

MARHÁNKOVÁ HASMANOVÁ Jaroslava. *Situace osob ve věku 45+ na trhu práce* [online]. Praha: Gender Studies, o.p.s., 2013 [vid. 2019-05-21]. Dostupné z: https://aa.ecn.cz/img_upload/8b47a03bf445e4c3031ce326c68558ae/pruzkum_45plus_trh_prace_fin.pdf.

MARŠÁLKOVÁ, Kateřina a Karel SCHMEIDLER. Ageismus – hrozba sociální izolace ve stáří. *Geriatric a gerontologie*, 2016, 5(1), s. 44–48. ISSN: 1805-4684.

MLÝNKOVÁ, Jana. *Péče o staré občany: učebnice pro obor sociální činnost*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3872-7.

MOODY, Harry R. *Aging: concepts and controversies*. Los Angeles: Pine Forge Press, 2010. ISBN 978-1-4129-6966-6.

MÜHLPACHR, Pavel. *Gerontopedagogika*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2004. ISBN 80-210-3345-2.

NELSON, Todd D. *Getting grounded in social psychology: The Essential Literature for Beginning Researchers*. New York: Routledge, 2018. ISBN 978-1-138-93220-3.

NĚMEČKOVÁ, Michaela. Žijeme o dva roky déle než průměrný Evropan. *Statistika & My: Měsíčník Českého statistického úřadu*. Praha: Český statistický úřad, 2018, 8(2), 23–24. ISSN 1804-7149.

NEŠČÁKOVÁ, Libuše. *Pracovní právo pro neprávnický rozbor vybraných ustanovení, praktická aplikace, vzory a příklady*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4091-1.

NOVINKY.CZ. Přes 40 procent zaměstnanců se bojí ztráty práce kvůli věku, tvrdí průzkum. *Novinky.cz* [online]. Praha: Seznam.cz, 20.2.2018 [vid. 2019-05-31]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/kariera/463944-pres-40-procent-zamestnancu-se-boji-ztraty-prace-kvuli-veku-tvrdi-pruzkum.html>.

OBROVSKÁ, Lucie. Nejčastější projevy věkové diskriminace v činnosti ombudsmana. In: *genderstudies.cz* [online]. 28.2.2014 [vid. 2019-06-01]. Dostupné z: <https://zpravodaj.genderstudies.cz/cz/clanek/nejcastejsi-projevy-vekove-diskriminace-v-cinnosti-ombudsmana>.

OFFICER, Alana. A global campaign to combat ageism. *Bulletin Of The World Health Organization* [online]. 2018, 96(4), 295–296 [vid. 2019-05-23]. DOI: 10.2471/BLT.17.202424. ISSN 15640604.

OTÁHALOVÁ, Lucie. *Diskriminace pro zaměstnance. Praktická příručka na pomoc lidem vystaveným diskriminaci v zaměstnání* [online]. Čelákovice: Rodinné centrum ROUTA, o.s. Vydáno březen 2014 [vid. 2019-06-01]. Dostupné z: https://www.rc-routa.cz/media/uploads/rodina_a_prace/diskr_zamestnanci_final.pdf.

PACOVSKÝ, Vladimír. *O stárnutí a stáří*. Praha: Avicenum, 1990. ISBN 80-201-0076-8.

PALMORE, Erdman B. *Ageism: negative and positive*. New York: Springer Pub., 1999. ISBN 978-0826-17001-9.

PALMORE, Erdman B., Laurence G. BRANCH a Diana K. HARRIS. *Encyclopedia of ageism*. Binhamton: Haworth Pastoral Press, 2005. ISBN 978-0789-01890-8.

PVA Advisory. *2017 U.S. TRUST INSIGHTS ON WEALTH AND WORTH®* [online]. USA: U.S.Trust, 2017 [vid. 2019-05-25]. Dostupné z: <http://www.pva-advisory.com/wp-content/uploads/2017/10/2017-US-Trust-Insights-on-Wealth-and-Worth.pdf>.

PETŘKOVÁ, Anna a Rozália ČORNANIČOVÁ. *Gerontagogika : úvod do teorie a praxe edukace seniorů*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. ISBN 8024408791.

PICHAUD, Clément a Isabelle THAREAU. *Soužití se staršími lidmi: praktické informace pro ty, kdo doma pečují o staré lidi, i pro sociální a zdravotnické pracovníky*. Praha: Portál, 1998. Sociální práce. ISBN 80-7178-184-3.

POKORNÁ, Andrea. *Komunikace se seniory*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3271-8.

RABUŠIC, Ladislav. Jsou čeští senioři chudí? *Sociologický časopis*. 1998, 34(3), 303–320. ISSN 0038-0288.

RANDSTAT. *Nejčastější důvody diskriminace v českých firmách? Věk a pohlaví*. [online]. Praha: Randstat, 2016 [vid. 2019-01-06]. Dostupné z: <https://www.randstad.cz/o-nas/tiskove-zpravy/randstad-news/nejcastejsi-duvody-diskriminace-v-ceskych-firmach-vek-a-pohlavi/>.

RAŠKA, Jan. Stárnutí populace a jeho důsledky. In: *i60.cz* [online]. 1.12.2013 [vid. 4.4.2019]. Dostupné z: <https://www.i60.cz/clanek/detail/6424/starnuti-populace-a-jeho-dusledky>.

RAYNOR, Barbara. Ageism In Action? Ageism Inaction!. *Generations* [online]. 2015, 39(3), 58–63 [vid. 2019-05-04]. ISSN 07387806. Dostupné z: <http://eds.a.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=21&sid=dd1e9893-24d7-4822-8865-4a79ae8c72b5%40sdc-v-sessmgr01>.

SAK, Petr a Karolína KOLESÁROVÁ. *Sociologie stáří a seniorů*. Praha: Grada, 2012. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-3850-5.

SLEZÁKOVÁ, Lenka. *Ošetřovatelství pro zdravotnické asistenty*. 1, Interna. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1775-3.

STUART-HAMILTON, Ian. *Psychologie stárnutí*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-274-2.

STIBICH, Mark. Sexual Activity Among Older Populations: Statistics, Problems, and Improving Sex Lives as People Age. In: *verywellhealth.com* [online]. 10.6.2019 [vid. 2019-06-18]. Dostupné z: <https://www.verywellhealth.com/sex-and-older-americans-2223611>.

STRAUSS, William a Neil HOWE. *Generations: the history of America's future, 1584 to 2069*. New York: Quill, 1991. ISBN 978-0-688-11912-6.

ŠIKLOVÁ, Jiřina. Diskriminace stárnoucí generace žen v ČR a genderagemainstreaming. In: *Postavení a diskriminace seniorů v ČR*. Sborník z mezinárodní konference pořádané v rámci XI. Celostátního gerontologického kongresu v Hradci Králové 25.11.2005. Praha: MPSV, 2006. s. 90. ISBN 80-86878-52-X.

ŠPATENKOVÁ, Naděžda a Lucie SMÉKALOVÁ. *Edukace seniorů: geragogika a gerontodidaktika*. Praha: Grada, 2015. Pedagogika. ISBN 978-80-247-5446-8.

ŠTARKOVÁ, Petra. Senioři a stereotypy. *Sociální služby*. 2015, 17(11), 27. ISSN 1803-7348.

ŠTYGLEROVÁ, Terezie. Do poloviny století bude o polovinu více seniorů. *Statistika & My: Měsíčník Českého statistického úřadu*. Praha: Český statistický úřad, 2019, 9(2), 24–25. ISSN 1804-7149.

TIMONEN, Virpi. *Ageing Societies: A Comparative Introduction*. London: Open University Press, 2008. ISBN 978-0-335-22269-8.

TOMCZYK, Łukasz. *Vzdělávání seniorů v oblasti nových médií*. Praha: Asociace institucí vzdělávání dospělých ČR Praha, 2015. ISBN 978-80-904531-9-7.

TOMLIN, Vicky. Age group and gender differences in fears of aging. In: *Rdw.rowan.edu* [online]. 3.5.2006 [vid. 2019-07-07].

Dostupné z: <https://rdw.rowan.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1940&context=etd>.

TOŠNEROVÁ, Tamara. *Ageismus: průvodce stereotypy a mýty o stáří*. Praha: Ambulance pro poruchy paměti, 2002. ISBN 80-238-9506-0.

TRUSÍNOVÁ, Romana. Stáří mladýma očima: zdroje nevraživosti mladých k seniorům. *AntropoWebzin* [online]. 2013, 9(1), 27–34 [vid. 2019-06-24]. ISSN 18018807. Dostupné z: <https://doaj.org/article/54c71a46c91747e6bce765b8fb086153>.

VÁVRA, Martin. Postoje k cizincům – získávání dat a jejich interpretace. In: LEONTIYEVYANA Yana a Martin VÁVRA. *Postoje k imigrantům*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, v.v.i., 2009, s. 17–34. ISBN 978-80-7330-173-6.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie. II., Dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1318-5.

VIDOVIČOVÁ, Lucie. Při ageismu se z pachatele v průběhu času stává oběť. In: *muni.cz* [online]. 29.10.2008 [vid. 2019-05-25]. Dostupné z: <https://www.em.muni.cz/tema/1156-pri-ageismu-se-z-pachatele-v-prubehu-casu-stava-obet>.

VIDOVIČOVÁ, Lucie. *Stárnutí, věk, diskriminace: nové souvislosti*. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 2008. EDIS, ediční řada disertačních prací Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity. ISBN 978-80-210-4627-6.

VIDOVIČOVÁ, Lucie. Věda o stárnutí udělala obrovský skok dopředu. In: *socialnipolitika.eu* [online]. 10.1.2018 [vid. 2019-05-28]. Dostupné z: <https://socialnipolitika.eu/2018/01/lucie-vidovicova-veda-starnuti-udelala-obrovsky-skok-dopredu/>.

VIDOVIČOVÁ, Lucie a Eva GREGOROVÁ. *My jsme si stáří nezavinili, to čeká každého... Povaha a prevence diskriminace seniorů v ČR*. Praha: Život 90, 2008. Výzkumné zprávy. ISBN 978-80-254-3808-4.

VIDOVIČOVÁ, Lucie a Radka SEDLÁKOVÁ. *Mediální analýza obrazu seniorů* [online]. Praha: Diakonie ČCE, 2005 [vid. 2019-04-24]. ISBN neuvedeno. Dostupné z: <http://www.spvg.cz/medialni-analyza-obrazu-senioru/>.

VIDOVIČOVÁ, Lucie, Ladislav RABUŠIC a Martina MAZÁČOVÁ. *Senioři a sociální opatření v oblasti stárnutí v pohledu veřejnosti. Zpráva z empirického výzkumu*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2003. Výzkumné zprávy. ISBN neuvedeno.

WAIT, Suzanne. Odstranění diskriminace na základě věku: prosazování rovnosti různých věkových skupin při poskytování zdravotní péče. In: *Postavení a diskriminace seniorů v ČR*. Sborník z mezinárodní konference pořádané v rámci XI. Celostátního gerontologického kongresu v Hradci Králové 25.11.2005. Praha: MPSV, 2006. s. 90. ISBN 80-86878-52-X.

WEISS, Petr. *Sexuologie*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2492-8.

WILLIAMS, Alex. Meet Alpha: The Next 'Next Generation'. In: *nytimes.com* [online]. 2015 [vid. 2018-02-02]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/2015/09/19/fashion/meet-alpha-the-next-next-generation.html>.

WYLLER, Torgeir Bruun. Alderisme eller aldersdiskriminering? [Ageism or age discrimination?]. *Tidsskrift For Den Norske Laegeforening: Tidsskrift For Praktisk Medicin, Ny Raekke* [online]. 2018, 138(1), 76 [vid. 2019-05-31]. DOI: 10.4045/tidsskr.17.0919. ISSN 08077096.

WERNEROVÁ, Julie a Alena ZVONÍKOVÁ. Stárnutí, dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav a závislost seniorů. *Revision* [online]. 2016, 19(2), 68–73 [vid. 2019-04-03]. ISSN 12143170. Dostupné z: <http://eds.a.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=7&sid=dd1e9893-24d7-4822-8865-4a79ae8c72b5%40sdc-v-sessmgr01>.

WIJA, Petr. Ageismus. Mýty a stereotypy o stáří a stárnutí. In: *rvp.cz* [online]. 13. 02. 2018 [vid. 2019-06-18]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/g/21662/AGEISMUS-MYTY-A-STEREOTYPY-O-STARI-A-STARNUTI.html/>.

8 Přílohy

Seznam příloh

Příloha A: Dotazník

Příloha B: Testování hypotéz

Příloha C: Analýza ostatních otázek

PŘÍLOHA A – Dotazník

Dobrý den,

jmenuji se Denisa Krhová a jsem studentka Univerzity Karlovy, kde studuji andragogiku a personální řízení. Obracím se na Vás s prosbou o vyplnění níže uvedeného dotazníku, za cílem sběru informací k napsání své bakalářské práce.

Tématem práce jsou Stereotypy a předsudky o stáří a schopnostech seniorů.

Dotazník je zcela anonymní a nezabere Vám více než 10 minut.

Děkuji za Váš čas.

Souhlasíte s následujícími výroky?

	Naprostou souhlasím	Spíše souhlasím	Nevím	Spíše nesouhlasím	Naprostou nesouhlasím
1. Staří lidé jsou většinou nemocní.					
2. Staří lidé trpí většinou depresemi, smutkem a osaměním.					
3. Staří lidé jsou většinou oškliví.					
4. Stárnutí probíhá většinou u mužů a žen stejně.					
5. Staří lidé jsou většinou všichni stejní.					
6. Staří lidé se většinou nové věci již nenaučí.					

7. Staří lidé si většinou neustále na něco stěžují.					
8. Staří lidé jsou většinou mrzutí.					
9. Staří lidé mají většinou plno volného času.					
10. Staří lidé se nevěnují sexuální aktivitám.					
11. Staří lidé většinou nejsou schopni pracovat stejně výkonně jako mladí.					
12. Staří lidé většinou nepracují a jsou pro společnost neproduktivní a bezvýznamní.					
13. Staří lidé jsou většinou chudí a nemajetní, závislí na druhých a sociálním systému.					
14. Staří lidé většinou nemají zájem o rozšiřování nových kontaktů, zájem někoho nového poznávat.					
15. Staří lidé většinou ulpívají na minulosti.					

Věnujte, prosím, pozornost následujícím otázkám:

16. Kdy podle Vás začíná stáří?

- a) Když člověk dosáhne určitého kalendářního věku.
- b) Když se člověk přestane účastnit společenského života.
- c) Když člověk začne mít zdravotní potíže.
- d) Když člověk odejde do důchodu.
- e) Když děti zakládají vlastní rodinu.
- f) Když se člověk starý cítí.
- g) Jiné: _____

17) Jaká slova si spojíte se slovem stáří? Ohodnoťte, prosím, na bodové škále, jak moc jsou daná slova vystihující.

	Úplně vystihuje	Spíše vystihuje	Neutrální	Spíše nevystihuje	Vůbec nevystihuje
a) zdraví					
b) smrt					
c) aktivita					
d) utrpení					
e) zkušenost					
f) netrpělivost					
g) ošklivost					
h) nemoc					
i) důchod					
j) štěstí					
k) demence					
l) vděčnost					

m) osamělost					
n) nemocnice					
o) moudrost					

17. Jaký postoj máte k seniorům?

- a) Pozitivní
- b) Spíše pozitivní
- c) Neutrální
- d) Spíše negativní
- e) Negativní

18. Máte ze stáří strach?

- a) Ano
- b) Ne
- c) Vůbec o tom nepřemýšlím

19. Jak byste popsal/a Váš vztah k Vašemu vlastnímu stáří? (strach, odmítání, chci zemřít mladý/á, těším se, atp.)

20. Sdílíte se svými rodiči/prarodiči (případně jinými seniory z rodiny) domácnost?

- a) Ano
- b) Ne

21. Napište, prosím, Váš věk:

22. Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

- a) Základoškolské
- b) Středoškolské bez maturity
- c) Středoškolské s maturitou

- d) Vyšší odborné
- e) Vysokoškolské

23. Jste:

- a) Muž
- b) Žena

24. Kde žijete?

- a) Vesnice
- b) Městys
- c) Město
- d) Velkoměsto
- e) Pokud se nedokážete zařadit, napište název Vašeho bydliště:

PŘÍLOHA B – Testování hypotéz

Hypotéza 1 (H1)

Věcná hypotéza: Jednotlivé generace se ve vztahu k seniorům množstvím předsudků neliší.

Statistická hypotéza: Množství předsudků o seniorech se u jednotlivých generací neliší.

Nulová hypotéza: Množství předsudků o seniorech se u jednotlivých generací neliší.

Alternativní hypotéza: Množství předsudků o seniorech se u jednotlivých generací liší.

Pozorované četnosti:

	Pozorované četnosti	Očekávané četnosti
Generace X	51,86021505	49,83621
Generace Y	49,32608696	49,83621
Generace Z	48,32231405	49,83621
Součet	149,5086161	149,5086

Pozorované četnosti jsme získali sečtením jednotlivých bodů u předsudků (otázek 1-15) u jednotlivých generací a vydělili počtem respondentů u každé generace.

Signifikance: 0,935470611

Test na hladině $\alpha = 0,05$ – zamítáme alternativní hypotézu, přijímáme nulovou hypotézu.

S pravděpodobností 95 % se množství předsudků o seniorech u jednotlivých generací neliší. I přesto, že má podle výsledku generace X nejméně předsudků, není zde statisticky významný rozdíl a odpovědi generací se statisticky neliší.

Pokud ale zamíříme hlouběji, můžeme zanalyzovat, jak si stály jednotlivé generace a jaký předsudek byl nejvíce frekventovaný. Tzv. předsudkové skóre je bodový součet všech předsudků u jednotlivých respondentů.

Generace X:

Generace X	předsudkové skóre celkem	očekávané četnosti
Otázka 1	276	321,5333333
Otázka 2	290	321,5333333
Otázka 3	403	321,5333333
Otázka 4	338	321,5333333
Otázka 5	383	321,5333333
Otázka 6	358	321,5333333
Otázka 7	321	321,5333333
Otázka 8	331	321,5333333
Otázka 9	284	321,5333333
Otázka 10	302	321,5333333
Otázka 11	221	321,5333333
Otázka 12	383	321,5333333
Otázka 13	349	321,5333333
Otázka 14	307	321,5333333
Otázka 15	277	321,5333333
Součet	4823	4823

Signifikance: 4,92819E-16

Na základě signifikance můžeme usoudit, že s pravděpodobností 95 % jednotliví respondenti na dané otázky názor mají, nekroužkovali pouze „střední“ odpovědi.

Nejnižší průměr má otázka číslo 11, znamená to tedy, že (málo bodů=více předsudků) většina souhlasí s tím, že se staří lidé nejsou schopni pracovat stejně výkonně jako mladí.

Nejvyšší průměr má otázka číslo tři – většina teda nesouhlasí s tím, že jsou staří lidé oškliví.

Generace Y:

Generace Y	předsudkové skóre celkem	očekávané četnosti
Otázka 1	248	302,5333333
Otázka 2	294	302,5333333
Otázka 3	362	302,5333333
Otázka 4	356	302,5333333
Otázka 5	394	302,5333333
Otázka 6	320	302,5333333
Otázka 7	268	302,5333333
Otázka 8	310	302,5333333
Otázka 9	240	302,5333333

Otázka 10	264	302,5333333
Otázka 11	204	302,5333333
Otázka 12	378	302,5333333
Otázka 13	346	302,5333333
Otázka 14	326	302,5333333
Otázka 15	228	302,5333333
Součet	4538	4538

Signifikance: 1,03969E-26

Na základě signifikance se nám opět potvrdilo to, co u generace X. S pravděpodobností 95 % mají respondenti určitý názor na problematiku, nesměřovali v otázkách ke střední hodnotě.

Nejnižší průměr má otázka číslo 11, znamená to tedy, že (málo bodů=více předsudků) většina souhlasí s tím, že se staří lidé nejsou schopni pracovat stejně výkonně jako mladí.

Nejvyšší průměr má otázka číslo pět – většina teda nesouhlasí s tím, že jsou staří lidé všichni stejní.

Generace Z:

Generace Z	předsudkové skóre celkem	očekávané četnosti
Otázka 1	329	389,8
Otázka 2	394	389,8
Otázka 3	452	389,8
Otázka 4	456	389,8
Otázka 5	505	389,8
Otázka 6	436	389,8
Otázka 7	345	389,8
Otázka 8	388	389,8
Otázka 9	255	389,8
Otázka 10	330	389,8
Otázka 11	239	389,8
Otázka 12	475	389,8
Otázka 13	466	389,8
Otázka 14	470	389,8
Otázka 15	307	389,8
Součet	5847	5847

Signifikance: 9,69553E-47

Signifikance potvrzuje totéž, co u předchozích generací. S pravděpodobností 95 % respondenti nesměřují ke středové hodnotě a určitý názor na to mají.

Nejnižší průměr má otázka číslo 11, znamená to tedy, že (málo bodů=více předsudků) většina souhlasí s tím, že se staří lidé nejsou schopni pracovat stejně výkonně jako mladí.

Nejvyšší průměr má otázka číslo pět – většina teda nesouhlasí s tím, že jsou staří lidé všichni stejní.

Hypotéza 2 (H2)

Věcná hypotéza: Začátek stáří vnímá každá generace jinak.

Statistická hypotéza: Četnosti odpovědí v rámci začátku stáří se u jednotlivých generací liší.

Nulová hypotéza: Četnosti odpovědí v rámci začátku stáří je u jednotlivých generací stejné.

Alternativní hypotéza: Četnosti odpovědí v rámci začátku stáří se u jednotlivých generací různí.

Pozorované četnosti:

	Generace X	Generace Y	Generace Z	součet
a) Když člověk dosáhne určitého kalendářního věku.	21	37	16	74
b) Když se člověk přestane účastnit společenského života.	29	8	12	49
c) Když člověk začne mít zdravotní potíže.	11	4	12	27
d) Když člověk odejde do důchodu.	19	24	60	103
e) Když děti zakládají vlastní rodinu.	2	4	8	14
f) Když se tak sami cítí	11	15	13	39
součet	93	92	121	306

Očekávané četnosti:

22,49019608	22,24836601	29,26143791
14,89215686	14,73202614	19,37581699
0,970588235	8,117647059	10,67647059
6,395424837	30,96732026	40,72875817
0,091503268	4,209150327	5,535947712
1,401960784	11,7254902	15,42156863

Signifikance: 2,96064E-55

Test na hladině $\alpha = 0,05$ – zamítáme nulovou hypotézu, přijímáme alternativní.

S pravděpodobností 95 % se četnosti odpovědi ve spojitosti se začátkem stáří u jednotlivých generací různí.

V následující části je zaměřena pozornost na jednotlivé generace a jejich vnímání začátku stáří.

Generace X:

	Pozorovaná četnost	Očekávaná četnost
a) Když člověk dosáhne určitého kalendářního věku.	21	15,5
b) Když se člověk přestane účastnit společenského života.	29	15,5
c) Když člověk začne mít zdravotní potíže.	11	15,5
d) Když člověk odejde do důchodu.	19	15,5
e) Když děti zakládají vlastní rodinu.	2	15,5
f) Když se tak sami cítí	11	15,5
součet	93	93

Signifikance: 2,45789E-05

Tedy s pravděpodobností 95 % generace X předpokládá, že stáří začíná tehdy, když se člověk přestane účastnit společenského života.

Generace Y:

	Pozorovaná četnost	Očekávaná četnost
a) Když člověk dosáhne určitého kalendářního věku.	37	15,33333333
b) Když se člověk přestane účastnit společenského života.	8	15,33333333
c) Když člověk začne mít zdravotní potíže.	4	15,33333333
d) Když člověk odejde do důchodu.	24	15,33333333
e) Když děti zakládají vlastní rodinu.	4	15,33333333
f) Když se tak sami cítí	15	15,33333333
součet	92	92

Signifikance: 9,00882E-11

S pravděpodobností 95 % generace Y předpokládá, že stáří začíná tehdy, když se člověk dosáhne určitého kalendářního věku.

Generace Z

	Pozorovaná četnost	Očekávaná četnost
a) Když člověk dosáhne určitého kalendářního věku.	16	20,16666667
b) Když se člověk přestane účastnit společenského života.	12	20,16666667
c) Když člověk začne mít zdravotní potíže.	12	20,16666667
d) Když člověk odejde do důchodu.	60	20,16666667
e) Když děti zakládají vlastní rodinu.	8	20,16666667
f) Když se tak sami cítí	13	20,16666667
součet	121	121

Signifikance: 3,60489E-19

S pravděpodobností 95 % generace Z předpokládá, že stáří začíná tehdy, když člověk odejde do důchodu.

Hypotéza 3 (H3)

Věcná hypotéza: Obava ze stáří se liší v závislosti na generaci

Statistická hypotéza: Míra obavy ze stáří se liší v závislosti na generaci.

Nulová hypotéza: Míra obavy ze stáří se neliší v závislosti na generaci.

Alternativní hypotéza: Míra obavy ze stáří se liší v závislosti na generaci.

Pozorované četnosti:

Otázka č.18 (Máte ze stáří strach?)	Generace X	Generace Y	Generace Z	součet
a) Ano	43	40	48	131
b) Ne	24	22	32	78
c) Vůbec o tom nepřemýšlím	26	30	41	97
součet	93	92	121	306

Očekávané četnosti:

39,81372549	39,38562092	51,80065359
23,70588235	23,45098039	30,84313725
29,48039216	29,16339869	38,35620915

Signifikance: 0,861821565

Test na hladině $\alpha = 0,05$ – zamítáme alternativní hypotézu, přijímáme nulovou.

S pravděpodobností 95 % se míra obavy ze stáří neliší v závislosti na generaci.

Analýza jednotlivých generací**Generace X:**

	Pozorované četnosti	Očekávané četnosti
a) Ano	43	31
b) Ne	24	31
c) Vůbec o tom nepřemýšlím	26	31
součet	93	93

Signifikance: 0,029714236

U generace X se nám potvrdilo, že ze stáří strach mají.

Generace Y:

	Pozorované četnosti	Očekávané četnosti
a) Ano	40	30,66666667
b) Ne	22	30,66666667
c) Vůbec o tom nepřemýšlím	30	30,66666667
Součet	92	92

Signifikance: 0,07049779

U generace Y se nám nepotvrdilo, že by na to statisticky významný názor měli.

Generace Z:

	Pozorované četnosti	Očekávané četnosti
a) Ano	48	40,33333333
b) Ne	32	40,33333333
c) Vůbec o tom nepřemýšlím	41	40,33333333
Součet	121	121

Signifikance: 0,202900144

U generace Z se taktéž statisticky neprokuje, že na to statisticky významný názor mají.

PŘÍLOHA C – Analýza ostatních otázek

1) Analýza otevřené otázky č. 19

Uváděné odpovědi jsou doslovným přepisem odpovědí respondentů.

Generace X

Strach ze stáří:

- *Netěším se, ale beru to tak, jak to je; Nechci být nikdy mentálně starý, odevzdaný a závislý na druhých; Netěším se, bojím se, že budu na někom závislá; Netěším se, raději bych zemřela předtím, než bych přestala být soběstačná;*

Neutrální odpovědi:

- *Smířlivost, je to životní a nevyhnutelný proces; Chci žít tak, abych ve stáří nemusela litovat; Život začíná porodem a končí smrtí. Stáří je součást tohoto procesu. Když se stáří dožiji, budu rád. Ne každý se stáří dožije; Nikdo nemůže vědět, jak bude jeho stáří vypadat;*

Pozitivní odpovědi:

- *Stárnout s noblesou; Budu se těšit z mé moudrosti a nadhledu ve stáří;*

Generace Y

Strach ze stáří:

- *Obavy, ale ne ze své nemohoucnosti, ale spíše z toho, kde bude svět a společnost; Nemám strach ze stáří, ale ze smrti; Vždy jsem si přála zemřít mladá, protože se bojím osamělosti a bolesti. Můj dědeček ležel po mozkové mrtvici upoutaný na lůžko 7 let a babička se péčí o něj, ačkoliv můj táta i teta pomáhali, velice vyčerpala. Následně prodělala i ona dvě mrtvice a zůstala 3 roky na lůžku, kdy jsme se o ní starali i vnoučata, jelikož pro seniory není dostatečné množství míst s odbornou péčí (i když jsme byli ochotni za ubytování babičky cokoliv zaplatit). Můj děda od mamky se staral o mou nevlastní babičku s Alzheimerem, její děti jej vydíraly a nakonec také zemřel kvůli mrtvici. Doufám že bude*

moje smrt rychlá, abych nepřetěžovala okolí, snad i povolí do té doby eutanazii.. A snad budu mít kolem sebe milující rodinu, abych nebyla sama; Strach a nejistota;

Neutrální odpovědi:

- *Moc nad tím nepřemýšlím; Nechávám vše přirozeně plynout; Neřeším, jen si spořím na penzi; Až přijde, tak přijde; Zatím neřeším*

Pozitivní odpovědi:

- *Snad budu mít více času na své koníčky, cestování, přátele; Těším se, aktivita, perspektiva; Naděje, že bude ve zdraví; Věčně mladý; Stará nejsem, takže žádný vztah ke stáří nepociťuji. Všichni v mém okolí mě mají spíše za dítě (kolegové, rodina všichni jsou starší)*

Generace Z

Strach ze stáří:

- *Chci stárnout tak do 55 max, pak už mám strach; Strach z osamělosti; Mám spoustu zdravotních problémů a bojím se, že se to bude rychle zhoršovat a skončím na vozíku; Nechci se stáří dožít; Netěším. Děti neplánuji takže se bojím osamění a spíš nějak doufám, že se určitého věku ani nedožiji;*

Neutrální odpovědi:

- *Nemám v plánu se dožít vysokého věku :); Umřu mladá a ať to má koule!; Je to přirozená součást života a ak mi bude dopriané, tak sa jej dožijem; samozřejmě se stáří trochu obávám, ale je to jednak hodně za dlouho a taky doufám, že budu mít v tu dobu rodinu, na kterou se budu moci spolehnout; Zatím o něm nepřemýšlím, protože je daleko; Těším se na volný čas, ale bojím se, že nebudu fyzicky schopna ho nějak vyplnit; Součástí života; Patří to k životu; Zatím se zabývám spíše tím, co přinese dospělost než stáří :); Na stáří se samozřejmě netěším, ale je třeba si užívat život tady a teď, žít v přítomnosti a zbytečně se netrápit myšlenkami o tom, co bude za nějakých 50, 60 let. Pokud bych byla v dobré formě, tak mi to ani nevádí, ale v případě závislosti na ostatních lidech/neschopnosti se o sebe postarat/závažné nemoci (pokročilá demence, Alzheimer) bych raději takový svůj život včas ukončila; Je to za dlouho, nyní řeším jiné věci*

Pozitivní odpovědi:

- *Těším se; Doufám, že si ho užiju!; Když myslím na své stáří, cítím klid a vyrovnanost.*

2) Analýza otázky č. 17**Generace Z:**

Generace Z	Bodový součet za slova	Průměry za otázky
Otázka 1	353	2,917355
Otázka 2	251	2,07438
Otázka 3	390	3,22314
Otázka 4	424	3,504132
Otázka 5	181	1,495868
Otázka 6	457	3,77686
Otázka 7	479	3,958678
Otázka 8	256	2,115702
Otázka 9	145	1,198347
Otázka 10	379	3,132231
Otázka 11	380	3,140496
Otázka 12	364	3,008264
Otázka 13	317	2,619835
Otázka 14	346	2,859504
Otázka 15	266	2,198347

Naprosto vystihující je u Generace Z pro seniory slovo "důchod". Nejméně vystihující pak ošklivost.

Generace Y:

Generace Y	Negativní slova celkem	Průměry za otázky
Otázka 1	272	2,956522
Otázka 2	184	2
Otázka 3	310	3,369565
Otázka 4	304	3,304348
Otázka 5	140	1,521739
Otázka 6	324	3,521739
Otázka 7	350	3,804348
Otázka 8	214	2,326087
Otázka 9	164	1,782609
Otázka 10	284	3,086957
Otázka 11	276	3
Otázka 12	218	2,369565
Otázka 13	244	2,652174
Otázka 14	238	2,586957
Otázka 15	182	1,978261

Naprostu vystihující je u Generace Y pro seniory slovo "zkušenost". Nejméně vystihující pak ošklivost.

Generace X:

Generace X	Bodový součet za slova	Průměry za otázky
Otázka 1	253	2,72043
Otázka 2	238	2,55914
Otázka 3	281	3,021505
Otázka 4	314	3,376344
Otázka 5	163	1,752688
Otázka 6	300	3,225806
Otázka 7	376	4,043011
Otázka 8	252	2,709677
Otázka 9	201	2,16129
Otázka 10	282	3,032258
Otázka 11	256	2,752688
Otázka 12	255	2,741935
Otázka 13	241	2,591398
Otázka 14	265	2,849462
Otázka 15	199	2,139785

Naprostu vystihující je u Generace X pro seniory slovo "zkušenost". Nejméně vystihující pak ošklivost.